

re voluisse. Si autem quisquam exigit, quomodo etiam secundum historiam fidem verum sit, Jacob cum septuaginta quinque animabus in Ægyptum intrasse, non illo uno die, quo venit, ejus ingressum oportet intelligi, sed quia in filiis suis plerumque appellatur Jacob, hoc est in posteris suis, et per Joseph eum constat in Ægyptum intrasse, introitus ejus accipiendus est quandiu vixit Joseph, per quem factum est ut intraret. Toto quippe illo tempore nasci et vivere poterant omnes qui commemorantur, ut septuaginta quinque animæ compleantur, usque ad nepotes Benjamin. Sic enim dicit: *Hi filii Lia quos peperit ipsi Jacob in Mesopotamia Syriae* (Gen. xxxv). Loquens etiam de his qui non erant nati, quia illic parentes eorum ex quibus nati sunt pepererat, ibi eos perhibens natos, quoniam causa qua nascerentur ibi nata est, id est, parentes eorum quos Lia ibi pepererat. Ita quoniam causa intrandi in Ægyptum Jacob in Joseph habuit, totum tempus quo in Ægypto vixit Joseph, ingressio erat Jacob in Ægyptum per suam progeniem, quæ illo vivo propagabatur, per quem factum est ut ingrederetur.

CAPUT XVIII.

De eo quod Joseph fratres suos adjuravit, quatenus egredientes ex Ægypto, ossa sua secum portarent post obitum ipsius.

Locutus est autem Joseph fratribus suis: Post mortem meam Deus visitabit vos, et ascendere faciet de ter-

*ra ista, ad terram quam juravit Abraham Isaac et Jacob. Cunque adjurasset eos atque dixisset, Deus visitabit vos, asportate vobiscum ossa mea de loco isto, mortuus est, expletis centum vitæ suæ annis; et conditus aromatibus, repositus est in loculo in Ægypto. Joseph igitur qui, sicut pater ejus Jacob, terram repromissionis tota mente desiderabat, incolatumque Ægypti detestabatur, moraliter nos instruit, ut quamdiu simus in hoc mundo, semper desideremus ingredi terram viventium, ibique requiescere optemus: quod tunc digne fit, si numerum annorum ætatis ipsius moribus imitemur. Centum ergo et decem vitæ suæ annis expletis, mortuus est. Et nos studeamus quo per decalogi observantiam ad æternam beatitudinem, quam centenarius numerus designat, perveniamus. Conditus quoque est ipse Joseph aromatibus, et repositus in loculo in Ægypto. Locus est vas repositorium, ubi aliquid ad conservandum commendatur. O felix anima, quæ aromatibus virtutum condita, in hoc corpusculo degens, quotidie proficiendo perenni vitæ reservatur! Sine dubio, si tali condimento condita, in fide, spe et charitate custodita fuerit, per gratiam Christi, ad divinæ contemplationis speciem pervenire merebitur. Cujus adeptio perfecta est lætitia, quam Psalmista oculis fidei aspiciens ait: *Adimplebis me, Domine, lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua usque in finem* (Psal. cv). Amen.*

BEATI RABANI MAURI

ABBATIS FULDENSIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

LIBER DE COMPUTO.

(ANNO 820.)

(Baluz., Miscellanea sacra, tom. II.)

PROLOGUS.

Dilecto fratri MARCHARIO MONACHO RABANUS peccator in Christo salutem.

Legimus scriptum in Proverbiis: *Melior est sapientia cunctis pretiosissimis, et omne desiderabile ei non potest comparari.* Ideo, frater dilectissime, gratias ago Deo, qui tibi ejus amorem inspiravit, cujus possessio mundi divitias contemnit teque reddidit suo fulgore decoratum et proximis tuis profectuosum. Petebas ergo ut quibusdam de computo propositionibus carumque minus perfectis responsionibus, quas mihi protuleras, nescio a quibus confectas, stylium adhiberem, easque tibi lucidiores redderem. Feci quantum potui, sed non eo ordine quo ibi positas reperi; quia confusa series vim cognoscendi abstulit et tedium lectionis invexit. Pleraque ergo quæ mihi magis necessaria videbantur addidi, et ordinem in

ipsis rebus disponere contendi. Inde quoque evenit, dum brevitati studerem, et tamen ipsarum rerum veritatem patefacere vellem, quod unius libri quantitatem devitare non possum. Composui quidem ex numero et temporum articulis quemdam dialogum, et nomini tuo ipsum dicavi; in quo quæ necessaria mihi videbantur, interrogandi, discipuli nomine, et quæ respondendi, magistri vocabulo prænotavi. Et non hæc tantummodo propriis ratiocinationibus, sed etiam ex antiquorum dictis et sanctorum Patrum sententiis enodare curavi. Ideo, frater charissime, hæc legens, scias me non difficultati verborum aut obscuritati sententiarum studuisse, imo magis plana quæque faciliaque collegisse, et quæ ex proprio inserui, ad dilucidandam ipsam veritatem laborasse magis quam aliorum imperitiæ insultasse. Nulli enim me præfero; sed bene quærentibus et fidem catho-

licam rite servantibus pro modulo meo comitem spondeo, ac juniorem subdo. Quod mihi divina gratia concedat; ut quamdiu vivam, servorum Christi servitor, et bene docentium auditor, et bene laborantium aliquantulus adjutor existam. Dilectionem tuam majestas Christi nunc et in perpetuum conservare dignetur, sancte frater, memorem nostri. Obsecro ut quanto citius possis exemplar istius libri, quod tibi ad rescribendum direxi, absolvas, et mihi remittas. Vale.

Explicit prologus.

INCIPIT LIBER.

Quia te, venerande præceptor, sæpius audivi de numeris disputantem discipulisque tuis hujus artis disciplinam demonstrantem, precor ut nobis etiam, qui maturioris jam sumus ætatis, non pigriteris aliquod conficere opusculum, quo nostram possimus excitare inertiam et aliquantulum de numerorum capere peritia.

CAPUT PRIMUM.

De numerorum potentia.

MAGISTER. Bene etiam, dilecte frater, rogas, quia hujus disciplinæ cupis habere notitiam quam constat omnino disciplinarum esse magistratam. Non enim ratio numerorum continentenda est, quia in multis sanctarum Scripturarum locis quantum mysterium habet elucet. Non etiam frustra in laudibus Dei dictum est: *Omnia in mensura et in numero et in pondere fecisti. Per numerum siquidem ne confundamur instruimur. Tolle numerum a rebus omnibus, et omnia pereunt. Adime sæculo computum, et omnia cæca ignorantia complectuntur. Nec differre possunt a cæteris animalibus qui calculi nesciunt rationem. Sed tu, quia ad exponendum hujus vim et rationem me provocasti, de his quibus te instruere velis præcedere interrogando; et sic te subsequar, quantum Dominus concesserit, respondendo. DISCIPULUS. Hæc ergo ratio numerorum unde primum processit? MAG. A Deo scilicet. Quia omnis sapientia a Domino Deo est, ex quo sunt omnia. Disc. Dic ergo quando primum inventa est ista ratio? MAG. Ex illo tempore quo factæ sunt creaturæ, hoc est, ab origine sæculi. Tunc enim primum numerus rebus innotuit, sicut in Genesi legitur: *Et factum est vespere et mane dies unus.* Tunc ergo dixit de nocte et de die quando dixit de vespere et mane. Numeri autem rationem ostendit quando dixit: *Dies unus, et dies secundus, et dies tertius, sicque usque ad septimum.* Item numerum significavit Deus, quando dixit de sole et luna: *Et sint in signa et tempora et dies et annos.* Quando dixit dies et tempora et annos, tunc de numero dixit. Quis enim potest intelligere dies et tempora et annos nisi per numerum? Inde dixit Boetius (Arithm. lib. 1, cap. 2): « Omnia quæcunque a primæva rerum natura constructa sunt, numerorum videntur ratione firmata. Hoc enim fuit principale exemplar in animo Conditoris. Hinc enim quatuor elementorum multitudo*

mutata est. Hinc temporum vices. Hinc motus astrorum cœlique conversio intelligitur. Proprie ipsa natura numerorum, omnis astrorum cursus omnique astronomica ratio constituta est. Sic enim ortus occasusque colligimus, sic tarditates velocitatesque errantium siderum custodimus. Sic defectus et multiplices lunæ variationes agnoscimus. »

CAPUT II.

Unde dictus sit numerus.

Disc. Numeri namque nomen ejusque etymologiam mihi explana. MAG. Numeri scilicet nomen apud quamque gentem secundum proprietatem linguæ suæ constat. Apud Latinos vero numerus ex nummo et rivo videtur nomen traxisse. Sive enim ex rivo numerorum, id est ex multitudine census qui reddebatur regibus vel imperatoribus, numerus nomen accepit. Unde Isidorus dicit: « Nummus numero nomen dedit, et a sui frequentatione vocabulum indidit (*Orig., lib. III, c. 3*). » Sive Numeria: hinc Augustinus ait: « Numerus a Numeria quadam dea nominatur; cujus sacerdotes retro versis vultibus, dona ferebant, et post oblata munera, retro pergebant. » Disc. Numerus quomodo definitur? MAG. Isidorus ergo ita definiit dicens: « Numerus est multitudo ex unitatibus constituta. Nam unum semen numeri esse, non numerum, dicimus (*Ibid.*). » Item alibi scriptum est: « Unus non est numerus, sed ab eo creseunt numeri. » Tamen Donatus etiam unum pro numero posuit dicens: « Numerus est singularis, ut hic magister. » Item Augustinus dicit: « Numerus est singularis corporis ac vocis et significationis collectio. »

CAPUT III.

De speciebus numerorum diversis.

Disc. Quot species sunt numerorum? MAG. Plures quidem species numerus habet. Sed tamen omnes ab una origine nascuntur. Quia aut cardinales sunt numeri, ut unus, duo, tres, quatuor, quinque, sex et cæteri juxta hunc ordinem. Aut ordinales, ut primus, secundus, tertius, quartus, quintus, et cætera. Aut adverbiales, ut semel, bis, ter, quater, quinquies, sexies, et reliqua. Aut dispertivi, ut singuli, bini, terni, quaterni, quini, seni, et cætera. Aut ponderales, ut simplum, duplum, triplum, quadruplum, et reliqua. Aut denuntiativi, ut solus, alter, vel alius. Insuper vero ad alios numeros revertere. Sint item numeri multiplicativi, ut simplex, duplex, triplex, quadruplex et cætera. Sunt item adverbialiter prolati, ut simpliciter, dupliciter, tripliciter et reliqua. Sunt et aliæ species derivatorum numerorum a superioribus derivatæ, ut est singularis, dualis, ternarius, quaternarius, atque in hunc modum cæteri. Item assis, dussis, vel dipondius, tressis, quadrasis, quinqvis, sexis, septusis, octusis, nonusis, decus vel decusis, vicesis, tricesis, quadragesis, quinquagesis, sexagesis, septuagesis, octagesis, nonagesis, centusis. Post quem numerum, teste Varrone, non componuntur cum asse numeri. Item nomina unciarum, ut deunx, dextans, dodrans, bessis, septunx, quincunx, triens, quadrans, sextans, sexcunx, sextula, libra.

Et inde derivata, bilibris, trilibris, quadrilibris, et similia. Item ab anno derivata, ut annulus vel annus, biennis, triennis, quadriennis et his similia. Biennium, triennium, quadriennium, et his similia. Item bimus, trimus, quadrimus, et similia. Bipes, tripes, quadrupes, decempes, et decempeda, et his similia. Biceps, triceps, quadriceps, centiceps, et his similia. Bifariam, trifariam, quatrifariam, et similia. Biduum, triduum, quatrimum, et his similia. Bicolor, tricorpor, et similia. Bipatens, tripatens et similia. Bilinguis, trilinguis, et similia. Bivium, trivium, et similia. Bifidus, trifidus, quadrifidus, et similia. Bisulcus, trisulcus et similia. Geminus, tergeminus, centumgeminus, et similia. Unimanus, centimanus, et similia. Uniformis, biformis, triformis, et reliqua. Duumvir, triumvir, quinquevir, septemvir, decemvir, centumvir, et similia. Bigæ, trigæ, quadrigæ, et similia. Bijugus. Unde Virgilius in v :

Bijugo certamine campum
Corripere.

Et bigati nummi. Trijugus, quadrijugus, et similia. Triangulum, quadrangulum, quinquangulum, sexangulum, et similia.

CAPUT IV.

De numeri demonstratione.

Disc. Demonstratio ergo numerorum quomodo constat? **MAC.** Duobus modis. **Disc.** Quomodo? **MAC.** Aut enim litteris numeri notantur, aut digitorum inflexionibus exprimentur.

CAPUT V.

Quomodo numeri litteris notentur.

Disc. Primum de litterarum notatione dic. **MAC.** Septem ergo litteris numeri notantur, id est, i, v, x, l, c, d, m. Quæ aut solæ positæ numeros significant, ut i unum, v quinque, x decem, l. quinquaginta, c centum, d quingentos, m mille. Aut compositæ cum aliis. Ut v et i sex significant, x et i undecim, x et l quadraginta, l et x sexaginta. Et x antepositur c quando nonaginta significant. d et c sexcentos. Aut multiplicatæ per se. Veluti i duplicatum duo significat, triplicatum tres, quadruplicatum quatuor. x duplicatum viginti, triplicatum triginta. c duplicatum ducentos, triplicatum trecentos, quadruplicatum quadringentos. Nulla autem nota apud Latinos multiplicatur per se magis quam per quatuor vices, aut cum aliis multiplicatur; ut i cum v, quando septem significat vel octo vel novem. Et x cum l, quando septuaginta vel octoginta significat. Item c cum d, quando septingenta, octingenta, vel nongenta figurat.

CAPUT VI.

Quomodo digitis significantur.

Disc. Quomodo ergo numeri digitorum inflexionibus exprimentur? **MAC.** Igitur tres digiti in sinistra manu, id est auricularis, medicus, et impudicus, ab uno usque ad novem continent numerum. Et duo digiti in eadem manu, id est, index et pollex, a x usque xc continent numerum. Item duo digiti in dextera manu, pollex et index, a c usque nongentos

continent numerum. Et tres digiti in eadem manu a mille usque ad novem millia continent numerum, id est, auricularis, impudicus, et medicus. Item sinistra manus per artus diversos corporis continet numerum a x millibus usque ad xc millia. Et e contrario dextera manus continet numerum per juncturas et dispositiones membrorum a c millibus, usque ad ncccc millia.

Disc. Hæc ergo omnia precor ut speciatim mihi patefacias. **MAC.** Cum ergo dicis unum, minimum in læva digitorum inflectens, in medium palmæ artum infiges. Cum dicis duo, secundum a minimo flexum ibidem imponens. Cum dicis tria, tertium similiter adflexes. Cum dicis quatuor, itidem minimum levatis. Cum dicis quinque, secundum a minimo similiter eriges. Cum dicis sex, tertium nihilominus elevabis, medio duntaxat solo, qui medicus appellatur, in medium palmæ fixo. Cum dicis septem, minimum solum, cæteris interim levatis, super palmæ radicem impones: juxta quem, cum dicis octo, medicum; cum dicis novem, impudicum e regione compones. Cum dicis decem, unguem indicis in medio figes artu pollicis. Cum dicis viginti, summitatem pollicis inter medios indicis et impudici artus immittes. Cum dicis triginta, unguis indicis et pollicis blando conjunges amplexu. Cum dicis quadraginta, interiora pollicis lateri vel dorso indicis superduces, ambobus duntaxat erectis. Cum dicis quinquaginta, pollicem exteriore artu instar Græcæ litteræ gammæ curvatum ad palmam inclinabis. Cum dicis sexaginta, pollicem ut supra curvatum indice circumflexo diligenter a fronte præcinges. Cum dicis septuaginta, indicem ut supra circumflexum pollice immisso super implebis, ungue duntaxat illius erecto trans medium indicis artum. Cum dicis octoginta, indicem ut supra circumflexum pollice in longum tenso implebis, ungue videlicet illius in medium indicis artum infixo. Cum dicis nonaginta, indicis inflexu unguem radici pollicis erecti infiges. Hactenus in læva. Centum vero in dextera quomodo x in læva facies, cc in dextera quomodo xx in læva, ccc in dextera quomodo xxx in læva. Eodem modo et cætera usque ad cccc. Item mille in dextera quomodo unum in læva, ii in dextera quomodo duo in læva, iii in dextera quomodo tria in læva, et cætera usque ad vii. Porro x cum dicis, levam in medio pectori supinam adpones, digitis tantum ad collum erectis. xx cum dicis, eandem pectori expansam late superpones. xxx cum dicis, eadem prona sed erecta pollicem cartilagini medii pectoris immittes. xl cum dicis, eandem in umbilico erectam supinabis. l cum dicis, ejusdem pronæ sed erectæ pollicem in umbilico pones. lx cum dicis, eadem prona semur lævum desuper comprehendis. lxx cum dicis, eandem supinam femori superpones. lxxx cum dicis, eandem pronam femori superpones. xc cum dicis, eandem lumbos apprehendes, pollice ad inguen verso. At vero c et cc usque ad ncccc eodem quo diximus ordine in dextera corporis parte complebis. Decies autem centena millia cum dicis, ambas sibi

manus insertis invicem digitis implicabis. Est et alterius modi computus articulatum decurrens: qui quomodo specialiter ad Paschæ rationem pertinet, cum ad hanc ex ordine ventum fuerit, opportunius explicabitur.

CAPUT VII.

De Græcorum notis ad numeros aptatis

Disc. Quid de Græcorum computo ais, qui, ut adivi, numeros propriis litteris denotant? **MAC.** Verum ut asseris ita est, cum toto alphabeti sui caractere in numerorum figuras expenso, tres qui plus sunt numeros notis singulis depingunt, eundem pene numeri figurandi quem scribendi alphabeti ordinem sequentes hoc modo: α 1, β 2, γ 3, δ 4, ϵ 5, ζ 6, ζ 7, η 8, θ 9, ι 10, κ 20, λ 30, μ 40, ν 50, ξ 60, $\omicron$ 70, π 80, ρ 90, σ 100, τ 200, υ 300, ϕ 400, χ 500, ψ 700, ω 800, ς 900. Qui et ideo mox numeros digitis significare didicerint, nulla interstante mora litteras quoque pariter hisdem præfigere sciunt.

CAPUT VIII.

De unciarum figuris et divisionibus.

Disc. De his quæ uncias computistæ appellant rogo ut edisseras. **MAC.** De unciarum quoque divisione, quæ non minus temporibus rebusve aliis quam nummis est apta computandis, non ignobilis contentio est. Quibus quia disperse passim historix et ipsa sacra Scriptura utitur, nomina pariter et figuras earum paucis affigere curavimus.

I, Libra vel as sive assis, XII unciæ.

Im
fr
fr

Deunx sive iabus, XI unciæ.

Decunx vel dextans, X unciæ.

Dodrans sive doras, IX unciæ.

g

Bes sive bisse, VIII unciæ.

B

Septunx sive septus, VII unciæ.

S

Semis, VI unciæ.

yh

Quincunx sive cincus, V unciæ.

gh

Triens sive treas, IV unciæ.

gy

Quadrans sive quadras, III unciæ.

y

Sextans sive sextas, II unciæ.

z

Secunx sive sescuncia, I unciæ et semis.

f

Unciæ, XXIV scripuli.

ff

Semiunciæ, XII scripuli.

Duæ sextulæ sive scesclæ, VIII scripuli id est, tertia pars unciæ.

Sicilicus, VI scripuli.

Sextula sive scescle, IV scripuli

Dimidia sextula sive scescle, II scripuli.

Scripulus, sex siliquæ.

Hæc inquam ponderum vocabula vel characteres non modo ad pecuniam mensurandam, verum ad quævis corpora sive tempora dimetienda conveniunt. Sive igitur horam unam, sive diem integrum, sive mensem, sive annum, seu certe aliud aliquod majus minusve temporis spatium in duodecim partiri vis, ipsa duodecima pars unciæ est, reliquas undecim deuncem appellant. Si in sex partiris, sexta pars sextans, reliquæ dextans, vel, ut alii, distans vocitantur. Si in quatuor, quarta pars quadrantis nomen, residuæ tres dodrantis accipiunt. Porro si per tria quid dividere cupis, tertiam partem trien, duas residuas bissem nuncupabis. Si per duo, dimidium semis appellatur. Sic et cætera.

CAPUT IX.

De tempore.

Disc. Hæc quidem gratanter accipio. Et quia de temporum divisionibus ac ratione nobis disputandum est, primum mihi dic quid sit tempus. **MAC.** Tempus est mundi instabilis motus, rerumque labentium cursus. **Disc.** Unde dicitur tempus? **MAC.** Scilicet a temperamento, sive quod unumquodque illorum spatium separatim temperatum sit, seu quod momentis, horis, diebus, mensibus, annis, sæculisque et ætatibus omnia mortalis vitæ curricula temperentur.

CAPUT X.

De trimoda discretionè temporis.

Disc. Temporum ratio quomodo constat? **MAC.** Trimoda ratione computus temporis est discretus. **C** Aut enim natura, aut consuetudine, aut certe auctoritate decurrit. **Disc.** Quomodo ergo natura temporum cursus et ratio consistit? **MAC.** Quia natura duce repertum est solis annum CCCLV diebus et quadrante confici, lunæ vero annum, si communis sit, CCCLIV, si embolismus, CCCLXXIV diebus terminari, totumque lunæ cursum decemnovennali circulo comprehendit, sed et cætera errantia sidera suis quæque spatiis zodiaco circumferri. **Disc.** Quomodo consuetudine? **MAC.** Consuetudine ergo humana firmatum est ut mensis triginta diebus putaretur, cum hoc nec solis nec lunæ cursui conveniat. Siquidem lunam duodecim horis minus, salva ratione saltus, solem vero decem horis et dimidia plus habere solerti exquisitione compertum est. **Disc.** Quomodo quoque auctoritate? **MAC.** Auctoritas quidem bifarie est divisa, quia aut humana est auctoritas, aut etiam divina. **Disc.** Quomodo humana auctoritate tempora ordinantur? **MAC.** Quia videlicet ab hominibus constitutum est olympiadas quatuor annorum, nundinas octo dierum, et indictiones quindecim annorum ambitu celebrari. Diem quoque, qui ex quadrantibus conficitur, mense Februario vel Augusto intercalari Græci, Ægyptii, Romani pro suo quisque capti sanxerunt. **Disc.** Divina autem auctoritate quomodo? **MAC.** Quia septimana die sabbatum agi, et septimo anno a rurali opere vacari, quinquagesimumque annum jubilæum vocari Dominus in lege præcepit. Nam etsi barbaræ gentes hebdomadas habere præbent, a populo tamen Dei mu-

masse non latet. **Disc.** Divisiones temporis quot sunt? **MAG.** Quatuordecim. **Disc.** Quæ? **MAG.** Atomus, ostentum, momentum, partes, minutum, punctus, hora, quadrans, dies, mensis, vicissitudo, annus, sæculum, ætas.

CAPUT XI.

De atomo indivisibile.

Disc. Horum primum dic mihi, id est, quid sit atomus. **MAG.** Atomus philosophi vocant quasdam in mundo minutissimas partes corporum, ita ut nec visui facile pateant, nec sectionem recipiant. Unde et atomi dicti sunt. Nam tomus Græce divisio dicitur, atomus vero indivisio. Denique huc illucque volitant atque feruntur sicut tenuissimi pulveres qui infusi per fenestras radiis solis fugantur. **Disc.** Quia audiui te dicentem non solum in tempore, sed etiam in corporibus esse atomos, quot sint genera atomorum expone mihi. **MAG.** Quinque ergo species sunt atomorum, id est, atomus in corpore, atomus in sole, atomus in oratione, atomus in numero, atomus in tempore. **Disc.** Horum singula rogo ut mihi edisseras. **MAG.** Atomus quoque in corpore est cum corpus aliquod in partes dividis, partesque illas in alias partes, et hoc totiens donec ad tales minutias pervenias quæ ob sui parvitatem ullo modo dividi non possint. Atomus in sole est ille tenuissimus pulvis quem diximus radiis solis fugari. Atomus in oratione est minima portio, ut est littera. Cum enim partem quamlibet orationis dividis in syllabas, syllabam denuo in litteras, sola littera non habet quo solvatur. Atomus in numero est unum. **C** Cum ergo numerum aliquem disperties, verbi gratia, octo si divides in bis quatuor, quatuor in bis binos, item binos in singulos, sola unitas indivisibilis permanet. Denique atomus in tempore, de quo incipiebamus disputare, taliter constat. Cum majora spatia temporis, sicuti est dies vel hora, per punctos vel etiam cæteras minores partes dividens, ad talem particulam pervenias quæ ob sui pusillitatem nullam habeat moram talem quæ ullo modo dividi possit, sicuti velocissimus ictus est oculi, ipsas scias esse atomum. Est ergo atomus trecentesima et septuagesima sexta pars unius ostenti.

CAPUT XII.

De ostento.

Disc. Ostentum quid est? **MAG.** Sevagesima pars unius horæ, atomos in se continens cccclxxvi.

CAPUT XIII.

De momento.

Disc. Quid est momentum? **MAG.** Certus lectus solis in cælo. Hoc per quadraginta vices ita emensum horam jam reddit integram. **Disc.** Unde dicitur momentum? **MAG.** A motu siderum celerrimo, cum aliquid sibi brevissimis in spatiis cedere atque succedere sentitur. Capit ergo unum momentum ostentum et dimidium, atomos quoque dlxiv.

CAPUT XIV.

De partibus.

Disc. Quid nominantur in computo partes? **MAG.**

A Partes a partitione circuli zodiaci vocantur, quentricenis diebus per menses singulos findunt. Recipiunt autem singulæ partes momenta duo et duas partes unius momenti ostenta quatuor, atomos mbiv.

CAPUT XV.

De minuto.

Disc. Quid est minutum? **MAG.** Decima pars horæ. **Disc.** Unde dicitur minutum? **MAG.** A minore intervallo, quasi minus momentum; quia minus numerat quod majus implet. Habet ergo minutum partem unam et dimidiam, momenta quatuor, ostenta sex, atomos vccclvi.

CAPUT XVI.

De puncto.

B **Disc.** Punctus quid est? **MAG.** Quarta pars unius horæ. **Disc.** Unde dicitur punctus? **MAG.** A parvo puncti transcensu qui fit in horologio. Punctus quippe a pungendo dictus est, eo quod quibusdam punctationibus certæ designationis in horologiis designatur. Punctus autem habet minuta duo et dimidium, partes tres et semissem, et quadrantem unius partis, momenta decem, ostenta quindecim, atomos v̄dcxl. Quatuor ergo puncti unam horam faciunt.

CAPUT XVII.

De hora.

Disc. Quid est hora? **MAG.** Certus terminus temporis. Siquidem hora duodecima pars est diei, Domino attestante, qui ait: *Nonne duodecim horæ sunt diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit.* Ubi, quamvis allegorice, se diem, discipulos vero, qui a se illustrandi erant, horas appellaverit, solito tamen more humano computationis vulgarem expressit diem. **Disc.** Hora unde nomen accepit? **MAG.** De horologio. Sicut horologium de hora nomen sumpsit, horæ quoque nomen ex Græca origine descendens, interpretatur series vel umbra sive etiam finis. Inde oras maris et fluviorum et vestimentorum dicitur extremitates sive terminos. **Disc.** Nunquid eodem modo scribitur hora temporis et hora cæterarum quas prædixisti rerum? **MAG.** Aspiratione quoque sola discernuntur. Quia ora temporis cum aspiratione, cæterorum autem sine aspiratione scribuntur. **Disc.** Hora quas subdivisiones habet? **MAG.** Habet quoque punctos quatuor in solari computatione, in lunæ autem quibusdam computationibus punctos quinque, sicut post hæc ostendemus. Habet et minuta decem, partes quindecim, momenta quadraginta, ostenta sexaginta, atomos x̄v̄īdlx.

CAPUT XVIII.

De quadrante.

Disc. Quadrans autem quid est? **MAG.** Quadrans sive quãras est quarta pars libræ, habens uncias tres, sicut supra ostendimus. Quidquid in corporibus seu temporibus mensuraveris, ejus quartam partem quadrantem, tres vero reliquas dodrantem appellare debebis. Et ob hoc quarta pars diei quadrans dicitur. Quatuor quadrantes diem integrum

reddunt. Dies enim cum nocte viginti quatuor horas A altitudine currente, supremum vero quando sol de altitudine cœli vergit ad occasum. Disc. Ergo quia de uno spatio naturalis diei satis mihi fecisti, de altero quoque spatio ejus, quod nox est, ut edisseras flagito. MAG. Faciam quod petis. Tu quidem more tuo præcede interrogando.

CAPUT XIX.

De die.

Disc. Dies quid est? MAG. Aer sole illustratus, nomen inde sumens, quia tenebras disjungat ac dividat. Nam Deus dixit in principio: *Fiat lux, et facta est lux. Et divisit lucem a tenebris; appellavitque lucem diem, et tenebras vocavit noctem.* Disc. Quibus modis dicitur dies? MAG. Naturaliter et vulgariter. Disc. Quomodo naturaliter? MAG. Naturalis quippe ac dies legitimus est ab ortu solis donec rursus oriatur. Et hic dies viginti quatuor horas habet. Disc. Quot sunt divisiones diei naturalis. MAG. Principalis divisio istius diei duo habet spatia, id est, interdianum et nocturnum. Cæterum B per horas et punctos et cæteras minores particulas omnis dies subdividitur. Recipit autem dies naturalis viginti quatuor horas, punctos nonaginta sex, minuta CCXL, partes CCCLX, momenta DCCCCLX, ostenta TCCCCXL, atomos DXXLI et CCCCXL. Disc. Quis demonstrat quod vocabulum diei noctem cum die simul comprehendat? MAG. Scriptura ergo divina hoc ostendit, ubi legitur: *Et factum est vespere et mane dies unus*, in vespere noctem et in mane lucis tempus denotans. Disc. Quia naturalem diem ostendisti, vulgarem quoque rogo ut exprimas. MAG. Vulgaris sive artificialis dies ab ortu solis usque ad occasum omne tempus lucis super terram complectens. Sicut e contrario nox est absentia lucis super terram. Omne quippe tempus quo sol ab occasu ad ortum redit nox dicitur.

CAPUT XX.

De partibus diei.

Disc. Quas subdivisiones dies vulgaris sive artificialis habet? MAG. Tres. Disc. Quas? MAG. Mane, meridiem, et supremum. Disc. Mane quid est? MAG. Mane est pars diei prima, ab ortu videlicet solis usque ad horam quartam. Disc. Unde dicitur mane? MAG. Mane, ut aliqui volunt, a mano dicitur. Manum enim antiqui bonum dicebant: quid enim melius est luce? Sive ergo mane dicitur a manibus, id est, diis infernorum; gentiles enim æstimabant, quando sol recedit, quod dii infernorum illum ad se traxissent. Disc. Meridies quid est? MAG. Pars media diei ab hora quinta usque ad horam octavam. Disc. Unde meridies nomen traxit? MAG. Meridies dicitur quasi medius dies. Sive meridies dicitur quasi purus dies. In toto enim die nihil purius est meridie. Antiqui enim merum purum dicebant. Disc. Quid est supremum? MAG. Pars diei extrema, ab hora scilicet nona usque ad occasum solis pertingens. Disc. Supremum quare dicitur? MAG. A supprimendo. Tunc enim sol, quasi cursum supprimens, inclinatur ad occasum. Disc. Hæc ergo tria spatia artificialis diei secundum quid ordinantur? MAG. Secundum cursum utique solis. Quia mane est ab ortu solis usque dum sol ascendat in altitudinem cœli, meridies autem sole per medium cœlum in

altitudine currente, supremum vero quando sol de altitudine cœli vergit ad occasum. Disc. Ergo quia de uno spatio naturalis diei satis mihi fecisti, de altero quoque spatio ejus, quod nox est, ut edisseras flagito. MAG. Faciam quod petis. Tu quidem more tuo præcede interrogando.

CAPUT XXI.

De nocte.

Disc. Nox quid est? MAG. Solis absentia terrarum umbra conditi donec ab oceasu redeat ad exortum. Disc. Unde dicta est nox? MAG. Quod noceat aspectibus vel negotiis humanis, sive quod in ea fures vel latrones nocendi aliis occasionem nanciscantur. Disc. Ob quam causam facta est nox? MAG. Pro temperantia laboris humani, ut corpora requierent B haberent, et ut animalibus quibusdam solem non ferentibus victum quæritandi daretur occasio.

CAPUT XXII.

De partibus noctis.

Disc. Noctis partes quot sunt? MAG. Septem. Disc. Quæ? MAG. Crepusculum, vesperum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, diluculum. Disc. Horum proprietates per singulas species edic. MAG. Crepusculum est dubia lux. Nam creperum dubium dicimus, hoc est, inter lucem et tenebras. Vesperum ab apparente stella ejusdem nominis dicitur, de qua poeta ait:

Ante diem clauso componet Vesper Olympo.

Conticinium, quando omnia conticescunt, id est, silent. Intempestum, media nox, id est, quasi in-actuosum, quando omnibus sopore quietis, nihil operandi tempus est. Gallicinium, quando galli cantum levant. Matutinum, inter abscessum tenebrarum et auroræ adventum. Diluculum, quasi jam incipiens parva diei lux. Hæc et aurora pertingent usque ad solis exortum. Disc. Harum ergo partium naturalis diei quæ præcedit in tempore, utrum nox seu dies? MAG. Dies sine dubio ab initio mundi usque ad resurrectionem Christi, a resurrectione autem Christi usque ad diem iudicii non præcedit. Quia divina auctoritas, quæ homini casuro a paradisi lumine in hanc convallem lacrymarum in Genesi dies a mane cum sequenti vespere usque ad mane alterum computandos esse decrevit, eadem in Evangelio a peccatorum tenebris ad veram lucem recedentibus totius diei tempus a vespera inchoari et sic cum sequenti die consummari sanxit in vesperam.

CAPUT XXIII.

Ubi dies incipiat seu finiatur. Et ubi primus dies sæculi fuerit.

Disc. Ubi dies naturalis rite initium finemque sortitur? MAG. Diverse secundum variarum gentium libitum dies naturalis incipere dicitur. Disc. Quomodo? MAG. Nam Hebræi, Chaldæi et Persæ, sequentes juxta primæ conditionis ordinem diei cursum, a mane inchoantes, ad mane deducunt, umbrarum videlicet tempus luci supponentes. At contra Ægyptii ab occasu ad occasum. Porro Romani a medio noctis in medium umbræ. Et Athenienses a meri-

die in meridiem dies suos computare maluerunt. **A** **Disc.** Quo sane in loco primus dies sæculi existit? **MAg.** Quinta decima Kalendarum Aprilium, quo videlicet die lucem formatam primitus credimus, et sic tres illos dies primos absque ullis horarum dimensionibus, ut pote nondum factis sideribus, cucurrisset. Quarto demum mane, hoc est, duodecima kal. Aprilis, sol et sidera condita sunt, ut essent in signa et tempora et dies et annos.

CAPUT XXIV.

De hebdomada.

Disc. Hebdomada quid est? **MAg.** Septem dierum cursus. **Disc.** Unde dicitur hebdomada? **MAg.** A septenario utique numero hebdomada nomen accepit. Nam hebdomada Græce, septimana dicitur Latine, eo quod septem manes, id est, dies septem, in se **B** complectitur.

CAPUT XXV.

De speciebus hebdomadarum.

Disc. Hebdomada speciebus uniformis an polyformis est? **MAg.** Polyformis utique, quia Scripturæ sanctæ auctoritate multis speciebus est insignis. **Disc.** Quomodo? **MAg.** Prima ergo ac singularis illa hebdomada, et a qua cæteræ formam capessunt, divina est operatione sublimis: quia Dominus sex diebus mundi ornatum complens, septima requievit ab operibus suis. Ad hujus exemplum divinæ hebdomadis, secunda hominibus observanda mandatur, dicente Domino: *Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua. Septima autem die sabbati Domini Dei tui non facias omne opus*, et reliqua. Tertia species hebdomadis in celebratione Pentecostes agitur, septem videlicet septimanis dierum et monade, hoc est, quinquaginta diebus impleta. Qua die et Moyses in monte legem a Domino accepit, et Christus in linguis igneis Spiritus sancti gratiam de cælo misit. Quarta septimi mensis erat hebdomada, qui solemnitatibus præclaris pene totus expendebatur, quando et dies propitiationis et festivus Tabernaculorum secundum legem celebrabantur. Quinta hebdomada est septimi anni, quo toto populus ab agriculandi opere legis imperio vacabat, dicente Domino: *Sex annis seres agrum tuum, septimo cessabis*. Sexta anni Julii, hoc est remissionis, hebdomada est, quæ septem hebdomadibus annorum, hoc est, quadraginta novem annis, textitur. Qua expleta, hoc est, quinquagesimo demum anno incipiente, tubæ clarius resonabant, et ad omnes juxta legem possessio revertebatur antiqua. Septima species hebdomadis est qua propheta Daniel utitur, more quidem legis septenis annis singulas complectens hebdomadas, sed nova ratione ipsos annos abbrevians, duodenis videlicet mensibus lunæ singulos determinans. Emholismos vero menses, qui de annis undecim epactarum diebus accrescere solent, non lege patria tertio vel altero anno singulos adjiciens, sed ubi ad duodecimum numerum augescendo pervenirent, pro integro anno pariter interserens. **Disc.** Si hæ septem species hebdomadarum aliquid mysticum significant, rogo ut

PATROL. CVII.

A dicas. **MAg.** Ergo, ni fallor, cunctæ hæ species ad unum finem spectant, nos quidem admonentes, post operum honorum perfectionem, in Spiritus sancti gratia perpetuam sperare quietem.

CAPUT XXVI.

De denominatione dierum.

Disc. Quæ autem sit recta et authentica dierum hebdomadæ nuncupatio profer. **MAg.** Hebdomada ergo antiquitus sic computabatur in populo Dei. Prima sabbati, vel una sabbati, sive sabbatorum, secunda sabbati, tertia sabbati, quarta sabbati, quinta sabbati, sexta sabbati, septima sabbati, vel sabbatum. Non quod omnes sabbatorum, hoc est, requietionum dies esse potuerint; sed quod a requietionum die, quæ suo cultu et nomine singularis excellebat, prima vel secunda vel tertia vel cæteræ suo quæque censerentur ordine. **Disc.** Et unde istæ nuncupationes, quarum moderni utuntur, venerunt? **MAg.** Ex antiqua scilicet ethnicorum superstitione. Verum cum gentiles observationem a populo Israel hebdomadis eliscerent, mox hanc in laudem suorum deflexere deorum, primam videlicet diem Soli, secundam Lunæ, tertiam Marti, quartam Mercurio, quintam Jovi, sextam Veneri, septimam Saturno dicantes, eisdem utique monstris suos dies quibus et errantia sidera consecrantes. Existimabant enim se habere a Sole spiritum, a Luna corpus, a Marte fervorem, a Mercurio sapientiam et verbum, a Jove temperantiam, a Venere voluptatem, a Saturno tarditatem. Et ob hoc tanto errori se dederunt, eligentes potius **C** servire creaturæ quam Creatori.

CAPUT XXVII.

De feriis.

Disc. Sed si errori huic aliquod medicamentum sit, dic. **MAg.** Inventum est utique. Nam Silvester papa ferias habere clerum edocuit. Et primam quidem diem, qua et lux in principio facta et Christi est resurrectione celebrata, more antiquo Dominicam nuncupavit. Dein secundam feriã, tertiam feriam, quartam feriam, quintam feriam et sextam, de suo annectens sabbatum ex veteri scriptura retinuit. **Disc.** Unde dicitur feria? **MAg.** A fando scilicet. Et ideo Dominicus dies, in quo dixit Deus *Fiat lux*, prima feria dici potest. Deinde cæteræ ferie a prima numerantur. **Disc.** Hebdomada ergo quot horas continet? **MAg.** CLXVII. **Disc.** Quot punctos? **MAg.** DCLXII. **Disc.** Quot minuta? **MAg.** IDCLXXX. **Disc.** Quot partes? **MAg.** IDXX. **Disc.** Quot momenta? **MAg.** IIDCCXX. **Disc.** Quot ostenta? **MAg.** XLXXX. **Disc.** Quot atomos? **MAg.** III. millia millium et DCCXC. DCCCC.

CAPUT XXVIII.

De mensibus.

Disc. Mensis quid est? **MAg.** Lunaris per zodiacum circuitus. **Disc.** Unde dicitur mensis? **MAg.** A luna, quæ Græco sermone *mene* dicitur. Nam et apud eos menses vocantur menes. Sicut et apud Hebræos, Hieronymo teste, una, quam Jare nominant, mensibus nomen dedit. Unde et Jesus filius Sirach de luna

loquens ait : *Mensis secundum nomen est ejus.* Disc. A Utrum ad solem an lunam mensis pertinet? Mag. Ad utrosque, sed magis ad lunam. Ideoque rectius ita diffiniendum puto, quod mensis sit luminis lunaris circuitus, ac redintegratio de nova ad novam. Solaris autem mensis digressio solis est per duodecimam partem zodiaci, id est, signiferi circuli, quæ triginta diebus et decem semis horis impletur, viginti duabus videlicet horis ac dimidia lunari mense productior. Siquidem solaris mensis æqua divisione toto anno per duodecim partito continet dies triginta, decem horas ac semissem. Lunaris vero continet naturaliter dies viginti novem et duodecim horas. Sed quia hæc computatio difficilis fuit, antiqui Romanorum decernebant aliquos solarium mensium dies habere triginta unum, aliquos vero triginta, quemdam autem B viginti octo. Lunares autem menses sex voluerunt habere dies triginta, alios quoque sex viginti novem. Disc. Qui sunt solarium mensium qui triginta unum dies habent? Mag. Septem, id est, Januarius, Martius, Maius, Julius, Augustus, October, et December. Disc. Qui sunt qui triginta? Mag. Quatuor. Aprilis, Junius, September, et November. Februarii vero solus viginti octo dies habet. Disc. Lunarium mensium quos dicis habere dies triginta? Mag. Lunam Januarii mensis et Martii, Maii et Julii, Septembris et Novembris. Disc. Qui sunt qui viginti novem tenent? Mag. Cæteri omnes. Disc. Qui primi rationem mensium invenerunt? Mag. Ni fallor, Chaldei, a quibus tota astrologiæ disciplina cœpit. De C quibus Abraham patriarcha, ut Josephus testatur, edoctus Deum cœli siderum conversione cognovit, ipsamque mox disciplinam veracius intellectam Ægyptiorum, cum apud eos exsularet, genti advexit. Sed licet Scriptura palam non dicat, tamen non est credendum antiquos, qui ante diluvium erant, hujus peritiæ penitus expertes fuisse, cum plerique illorum Deo placuisse leguntur, sicut Abel justus, et Enoch, qui cum Deo ambulavit et translatus est, et Noe, qui fuit vir perfectus in generationibus suis.

CAPUT XXIX.

De Hebræorum mensibus.

Disc. Qui primi menses observare leguntur? Mag. Hebræi videlicet, quibus legislator ait de paschali mense : *Mensis iste vobis principium mensium sit in mensibus anni.* Disc. Quomodo Hebræi menses suos nominant, et quoto ordine numerant? Mag. Hebræi ergo, qui secundum lunæ cursum menses suos computant, primum mensem, in quo Pascha celebrant, Nisan appellant, secundum Jar nominant, tertium Sivan, quartum Thamul, quintum Alo, sextum Elul, septimum Theseri, octavum Maresuan, nonum Kaslu, decimum Tebet, undecimum Sabbath, duodecimum Adar. Quos videlicet menses propter lunæ circulum, qui viginti novem semis diebus constat, tricenis undetricenisque diebus alternantes, secundo demum vel tertio anno exacto, mensem superfluum, qui ex annuis undecim epactarum diebus confici solet, intercalant. Disc. Primum ergo Hebræorum

mensem cui mensium Romanorum rectissime deputamus? Mag. Aprilis videlicet : quia in eo aut luna paschalis finitur; aut in eo incipiens, ex maxima parte decurrit.

CAPUT XXX

De Ægyptiorum mensibus.

Disc. Ægyptii vero, quos ab Abraham constat didicisse astrologiam, quomodo menses suos computant? Mag. Secundum solis utique cursum, et singulos menses suos tricenis includunt diebus. Disc. Quomodo eos vocant? Mag. Primum ergo mensem, quem autumnino tempore, id est, quarto Kal. Septembris, incipiunt, Thoth vocant, secundum Faovi, tertium Athyr, quartum Choëac, quintum Thubi, sextum Methir, septimum Famenoth, octavum Farmuthi, nonum Pachom, decimum Pauni, undecimum Epifi, duodecimum Mesori; quem decimo Kalendarum Septembrium die terminantes, residuos quinque dies epagomenos vel intercalares sive additos vocant, quibus etiam quarto anno diem sextum, qui ex quadrantibus confici solet, adnectunt. Unde fit ut eorum anni primi a bissexto tertio Kalendarum Septembrium, cæteri vero quarto Kalendarum earundem die sortiantur initium. Nec ullo modo post intercalatum quadrantem ante nostræ intercalationis tempus, quod fit sexto Kalendarum Martiarum die, in computo lunæ vel eorundem festivitate dierum possunt cum nostri anni curriculo recipere concordiam.

CAPUT XXXI.

De Græcorum mensibus.

Disc. Quia de Hebræorum et Ægyptiorum mensibus dixisti, superest ut de Græcorum et Romanorum, quos constat a Græcis liberales disciplinas accepisse, mensibus dicas. Mag. Prope ergo par fit series mensium Græcorum et Romanorum, excepto quod nullam in suis mensibus Græci Kalendarum, Nonarum et Iduum distinctionem observant, sicut nec Ægyptii; sed simpliciter ab exordio usque ad finem numero discurrente computant. Siquidem Græci fixum in duodecim mensibus anni vertentis ordinavere circulum. Quorum plerique a Kalendis Decembribus suum inchoantes annum, eodem quo Romani menses suos dierum numero perstringunt. Vocatur autem apud eos ipse December Apileos, Januarius Eudynios, Februarius Peritios, Martius Distros, Aprilis Xanthicos, Maius Artemisios, Junius Desios, Julius Panemos, Augustus Loos, September Gorpieos, October Hyperberetheos, November Dios.

CAPUT XXXII

De mensibus Romanorum.

Disc. Menses autem Romanorum quibus auctoribus sunt ordinati? Mag. Primus apud eos Romulus decem menses ordinavit, alios triginta, alios vero triginta et uno dierum. Et a Martio incipiens, Decembrem novissimum posuit. Sed cum hic numerus neque solis cursui neque rationibus lunæ conveniret, secutus est Numa Pompilius, qui quinquaginta dies

addidit, ut in ccccliv diebus, quibus duodecim lunæ cursus confici credidit, annus extenderetur. Atque his quinquaginta diebus additis adjecit alios sex retractos illis sex mensibus qui triginta habebant dies, id est, de singulis singulos factosque quinquaginta et sex dies in duos novos menses pari ratione divisit, ac de duobus priorem Januarium nuncupavit, primumque anni mensem esse voluit, sequentem vero Februarium nominavit. Pauloque post Numa in honorem imparis numeri unum adjecit diem, quem Januarius dedit. Sed cum hæc ratio adhuc fixa non esse videbatur, comparata ad siderum cursum, tandem Caius Julius Cæsar, imitatus Ægyptios, ad numerum solis annum, sicut hodie servatur, instituit, decem videlicet dies observationi cæteri superadjiciens, ut annum cccclxv dies, quibus ipse zodiacum lustret, efficerent. Et ne quadrans deesset, instituit ut quarto quoque anno sacerdotes, qui curabant mensibus ac diebus, unum intercalarent diem, eo scilicet mense ac loco quo etiam apud veteres mensis intercalabatur, id est, ante quinque ultimos mensis Februarii dies, idque bissextum censuit nominandum. Disc. Mensium vocabula quot modis constant, et unde originem sumpserint, expone. **MAG.** Quatuor ergo modis menses nominantur, hoc est sub idolis, sub rebus, sub regibus, sub numeris. Disc. Quot modis Januarius dictus est? **MAG.** Jannarius autem duobus modis nomen accepit, hoc est, ex idolo et re. Ex idolo ergo, hoc est, ex Jano bifronte, simulacro videlicet Jani Epirotarum regis, qui argumento excogitato semetipsum igni tradidit, et ex hoc Romanis victoriam peperit. Bifrons autem Jani simulacrum erat, quia ex una parte viri et ex altera femine adorabant. Indeque Januarium vocaverunt bicipitis diei mensem respicientem transacti anni finem ac prospicientem futuri anni principium. Item Januarius ex re dicitur, eo quod sit janua anni, hoc est, principium. Disc. Februarius unde dicitur? **MAG.** Ab idolo et re. Disc. Quomodo? **MAG.** Ab idolo ergo Februo, hoc est, Plutone, qui lustrationum potens esse a gentilibus credebatur, Februarius est nominatus. Lustrari enim eo mense civitatem Romanam necesse erat, quo statuta jussa, hoc est, sacrificia, diis Manibus solverent. Sive Februarius dictus est a febre, hoc est, a frigore, propter frigidum tempus ipsius mensis. Disc. Martius ergo unde dicitur? **MAG.** A Marte idolo, qui pater Romuli et Romanæ gentis auctor esse æstimabatur. Sive a re, hoc est, maribus, nomen Martius accepit. Nam et eo tempore cuncta animalia terræ mares desiderant ad concumbendi voluptatem. Disc. Quibus modis Aprilis dicitur? **MAG.** Duobus modis. Sub idolo, id est Venere, matre, ut ferunt, Æneæ. Afron enim Græce spuma interpretatur. Unde Venus orta credita est, quæ Afrilis sive Afronia apud Græcos nominata est. Et sub re, hoc est, ab aperiendo, quasi apericulis. In hoc enim mense, remotis nubibus, pruinis, ac tempestatibus hibernis, cælum, terra, mare nautis, agricolis et horo-

scopis aperitur. Arbores quoque et herbæ, sed et animalia quæque, in prolem se aperire incipiunt. Disc. Quot modis Maius dicitur? **MAG.** Duobus, hoc est, sub idolo Maio, quem Jovem esse voluerunt, quasi majestate præcipuum. Sive a Maia Mercurii matre. Et sub re, hoc est, a majoribus Romanorum, quem Romulo ita vocari placuit. Disc. Junius unde nomen habet? **MAG.** A Junone filia Saturni, sorore Jovis. Sive a junioribus Romanorum, qui armis defendebant rempublicam. Disc. Julius unde nomen accepit? **MAG.** Hoc est, a Julio Cæsare, quia in quarto Idus Julii mensis creatus Caius Julius Cæsar, qui primus arripuit imperium apud Romanos. Nam antea a Martio mente numeratus, Quintilis a numero sortitus est nomen. Disc. Augustus nomen unde accepit? **MAG.** Ab Octaviano Cæsare Augusto, qui in Kalendis istius mensis Antonium et Cleopatram vicit, et imperium populi Romani firmavit. Cum autem Augusti nomen ille inde assumpserit, ex senatusconsulto mensem ob memoriam sui nomen hoc habere voluit. Disc. September unde vocatur? **MAG.** A numero, eo quod sit septimus imber a Martio. Disc. Octobrem ergo, Novembrem, et Decembrem unde judicas esse dictos? **MAG.** A numero quippe similiter et ab imbre, quia his temporibus imbres terræ imminunt.

CAPUT XXXIII.

De Kalendis, Nonis et Idibus.

Disc. De Kalendis ergo, Nonis et Idibus, peto ut mihi edisseras. **MAG.** Faciam. Kalendæ ergo a Græca origine nomen traxerunt; quia *kalo* verbum Græcum est, id est, voco. Priscis ergo temporibus pontifici minori hæc providentia delegabatur ut novæ lunæ primum observaret aspectum, visum regi sacrificulo nuntiaret. Itaque sacrificio a rege et minore pontifice celebrato, idem pontifex calata, id est, vocata in Capitolium plebe juxta curiam calabram, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies a Kalendis ad Nonas superessent pronuntiabat. Et quintanas quidem dicto quinquies verbo *calo*, septimadas repetito septies prædicabat. Et hanc diem qui ex his diebus qui kalarentur primus esset, placuit Kalendas vocari. Et hinc ipsi curiæ, ad quam vocabantur, Kalabræ nomen datum est, et classi, quod omnis in eam vocaretur populus. Ideo autem minor pontifex numerum dierum qui ad Nonas superesset kalando prodebat, quia post novam lunam oportebat Nonarum die populares qui in agris essent confluere in urbem, accepturos causas feriarum a rege sacrorum, sciturosque quid esset eo mense faciendum. Unde quidam hinc Nonas existimant dictas, quasi novæ initium observationis, vel quia ab eo die semper ad Idus octo dies putarentur. Porro Idus vocare placuit diem qui dividit mensem. Induere enim Etrusca lingua dividere est. Unde vidua quasi valde idua, id est, valde divisa. Aut vidua, id est, a viro divisa. Nonnullis placet Idus dictas vocabulo Græco a specie, quæ apud illos idea vocatur, quod ea die plenam speciem luna demonstret. Disc.

Mensis quot horas habet? **MAC.** Mensis proprius, A qui triginta dies habet, horas continet dccxx. **Disc.** Quot punctos? **MAC.** $\overline{\text{IIDCCCLXXX}}$. **Disc.** Quot minuta? **MAC.** $\overline{\text{VIIICC}}$. **Disc.** Quot momenta? **MAC.** $\overline{\text{XXVIIIDCCCDCCC}}$. **Disc.** Quot ostenta? **MAC.** $\overline{\text{XLIII}}$, et cc. **Disc.** Quot atomos? **MAC.** Centies et sexagies centum millia et $\overline{\text{CXLIIICC}}$.

CAPUT XXXIV.

De quatuor vicissitudinibus temporum.

Disc. Vicissitudinem ergo, quam in serie temporum numerabas, vellem a te audire quid significaret. **MAC.** Vicissitudines ergo, quasi alii tempora nominant, quatuor sunt, hiems, ver, æstas, autumnus. **Disc.** Unde dicuntur vicissitudines? **MAC.** Eo quod vicibus sibi cedunt succeduntque. **Disc.** Unde easdem tempora nominant? **MAC.** Quia quadam suæ B similitudine qualitatis adinvicem comparata volvuntur, ac terrenis fructibus nascendis maturandisque temperamenta custodiunt. **Disc.** Quomodo? **MAC.** Hiems enim, ut pote longius sole remoto, frigida est et humida. Ver, illo super terras redeunte, humidum et calidum. Æstas, illo super fervente, calida et sicca. Autumnus, illo ad inferiora decedente, siccus et frigidus. Sicque fit ut amplexantibus singulis medio moderamine quæ circa se sunt orbis instar adinvicem cuncta concludantur. Quibus æque qualitibus, disparibus quidem per se, sed alterutra ad invicem societate connexis, ipsa quoque mundi elementa constat esse distincta. Terra namque sicca et frigida, aqua frigida et humida, aer humidus et calidus, ignis calidus et siccus. Ideoque hæc autumnus, illa hiemi, iste veri, ille conferatur æstati. **Disc.** Unde ver vocatur? **MAC.** Quod in eo cuncta vernalia, hoc est, virescant. **Disc.** Unde æstas? **MAC.** Ab æstu qui in ea maturandis fructibus datur. **Disc.** Unde dicitur autumnus? **MAC.** De autumnatione fructuum qui in eo colliguntur. **Disc.** Unde hiems? **MAC.** A frigore. Porro hiems a doctoribus interpretatur et sterilitas. **Disc.** Ubi quodque istorum temporum sortitur initium? **MAC.** Isidorus namque Hispalensis episcopus hiemem nono Kal. Decembris, ver octavo Kal. Martii, æstatem nono Kal. Junii, autumnum decimo Kal. Septembris habere dixit. Græci autem et Romani, quorum rationem in huiusmodi disciplinis potius quam Hispanorum auctoritas sequi consuevit, hiemem septimo D Idus Novembris, ver septimo Idus Februarii, æstatem septimo Idus Maii, autumnum septimo Id. Augusti inchoare decernunt, hiemis videlicet et æstatis initia vespertino vel matutino Vergiliarum ortu occasuque signantes, item veris et autumnus, cum Pleiades medio fere die vel nocte oriuntur et occidunt, ponentes ingressum. Et Plinius secundus in libro 11 Naturalis Historiæ eodem modo distinguenda iudicavit. Sed et homo Ecclesiæ sanctus Anatolius in Opere suo paschali ita ait: « Hoc autem non ignores, quod ipsa quatuor quæ prædiximus temporum confinia, licet mensium sequentium Kalendis approximentur, unumquodque tamen medium tem-

porum, id est, verni et æstatis, autumnus et hiemis, teneat; et non exinde temporum principia inchoantur unde mensium Kalendæ initiantur. Sed ita unumquodque inchoandum tempus est ut a prima die veris tempus æquinoctium dividit, et æstatis solstitium æstivum, autumnus quoque æquinoctium autumnale, et hiemis solstitium brumale similiter dividat. » **Disc.** Nunquid ergo hæc quatuor tempora parem longitudinem habent? **MAC.** Habent utique, et secundum æquam portionem recipit unumquodque menses tres; dies nonaginta et unum, horas septem et dimidiam. **Disc.** Quomodo ergo secundum horarum divisionem et cæteras subdivisiones unumquodque tempus tenet? **MAC.** Habet ergo unumquodque tempus, secundum horarum supputationem, $\overline{\text{VIIICXC}}$ et unam horam ac semissem; secundum punctos, $\overline{\text{VIIIDCCLXVI}}$; secundum vero minuta, $\overline{\text{XXIDXXXV}}$; secundum momenta, $\overline{\text{LXXXV LX}}$; secundum ostenta, $\overline{\text{CXXXIX}}$. Atomos quater centies et nonagies centum millia et $\overline{\text{DXLC}}$.

CAPUT XXXV.

De annis.

Disc. Quid est annus? **MAC.** Solis circuitus ac reditus per duodecim menses. **Disc.** Unde dicitur annus? **MAC.** Ab innovando cuncta quæ naturali ordine transierant. Vel a circuitu temporis annus nomen accepit, quia veteres annum pro circum ponere solebant, ut Cato dicit in Originibus oratorum annum terminum, id est, circum terminum. Et ambire dicitur per circum ire.

CAPUT XXXVI.

Quot species sint annorum.

Disc. Quot species sunt annorum? **MAC.** Septemdecim. **Disc.** Quomodo? **MAC.** Nam lunæ annus quinque species habet, solis vero tres. Sunt et anni singularum planetarum, id est, errantium siderum, a stellis quibus serviunt, nominati. Est annus hebdomadarum. Est annus septimus requiei secundum legem. Est et jubilæi. Est et annus omnium planetarum, qui vocatur magnus. **Disc.** Hæc per singulas species rogo ut exponas. **MAC.** Primus modus de luna est, cum luna viginti septem diebus et octo horis zodiacum percurrans, ad id signum ex quo egressa est revertitur. Secundus duobus diebus et quatuor horis est prolixior. Tertius, qui duodecim mensibus huiusmodi, id est, diebus ccciv expletur, et vocatur communis. Quartus, qui embolismus Græce dicitur, id est, superargumentum, et habet tredecim menses, id est, dies cclxxxiv. Quintus est dum luna per decem et novem annos, etiam saltu transacto, ad easdem recurrit ætates. Sextus annus est solaris, cum sol ad eadem loca siderum redit, peractis cclxxv diebus et sex horis. Septimus est item solaris, dum quarto anno bis sextus inseritur, et fiunt dies cclxxvi. Octavus est item solaris, dum sol per viginti octo annos circum concurrentium complet. Nonus annus est secundum stellam quæ vocatur Mercurius, qui cccxxxix diebus expletur. Decimus annus est secundum stellam quæ vo-

atur Venus, qui cccxlvi diebus expletur. Unde-
 cinus est annus secundum stellam quæ vocatur
 Mars, qui peractis duobus annis completur. Duode-
 cimus annus est secundum stellam quæ vocatur Jo-
 vis, qui peractis duodecim annis impletur. Tertius
 decimus annus est secundum stellam quæ vocatur
 Saturnus, qui peractis triginta annis impletur.
 Quartus decimus annus est secundum hebdomadas
 totius anni, id est, quinquaginta duas, qui habet
 dies cccclxiv. Quintus decimus est annus requies
 septimi anni secundum legem, quo jubebatur populo
 Dei a rurali opere vacare. Sextus decimus annus
 est, species anni jubilæi, qui est annus remissionis,
 et quinquaginta annis impletur. Septimus et deci-
 mus annus est, qui vocatur magnus, annus plane-
 tarum, dum omnia sidera ad locum revertuntur B
 ubi primum statuta fuerunt, et quingentis triginta
 duobus annis impletur. Disc. Annus ergo solaris, qui
 cccclxv diebus et quadrante constat, quot horas am-
 plectitur? MAG. Utique *ixdclxvi*. Disc. Quot punctos?
 MAG. *xxxvxc*. Disc. Quot minuta? MAG. *lxxxviiidclx*.
 Disc. Quot momenta? MAG. *ccclxcxl*. Disc. Quot
 ostenta? MAG. *dxvccccclx*. Disc. Quot atomos? MAG.
 Decies novies centies centum millia et quatuor mille
 millia et *ccccxxxix*.

CAPUT XXXVII.

De planetis et origine nominum earum.

Disc. Quia de solaribus et lunaribus annis dicens,
 de annis quinque planetarum adjunxisti, precor ut
 ipsorum siderum proprietatem non graveris expla-
 nare. MAG. Septem enim sunt planetæ, quæ adverso C
 cursu contra mundum feruntur, hoc est, Sol, Luna,
 Mercurius, Venus, Mars, Jovis, Saturnus. Hæ ergo,
 cum sphæra cœlestis ab oriente in occasum se ver-
 gat, recurrunt orientem versus per zodiacum, et,
 ut sapientibus istius mundi visum est, cœli tempe-
 rant velocitatem, ne nimio cursus sui rotatu præ-
 cipitetur. Disc. Unde dicitur sol? MAG. Quod solus
 inter omnia sidera luceat. Oriente enim sole cæ-
 tera sidera mox radios suos abscondunt; et, ut qui-
 busdam placet, ipse lunæ et stellis omnibus suo as-
 pectu tribuit ut lucere valeant, quia non proprio, sed
 mutuato a solis lumine resplendent. Unde poeta ait:

Lucentemque globum lunæ Titaniaque astra
 Spiritus intus alit.

Disc. Unde dicitur lunæ? MAG. Luna dicitur quasi
 lucina, ablata media syllaba; de qua Virgilius ait:
 . . . . Casta, fave, Lucina

Sumpsit autem nomen per derivationem a solis luce,
 eo quod ab eo lumen accipiat acceptumque reddat.

Disc. Unde dicuntur stellæ? MAG. A stando; quia
 fixæ stant semper in cœlo, nec cadunt. Nam quod
 videmus a cœlo stellas quasi labi, non sunt stellæ,
 sed igniculi ab æthere lapsi, qui sunt dum ventus
 altiora petens ætherium ignem secum trahit, qui
 tractu suo imitatur stellas cadentes. Nam stellæ
 cadere non possunt. Immobiles enim, ut prædictum
 est, sunt, et eum cœlo fixæ feruntur. Disc. Si stellæ
 in cœlo fixæ sunt, ut asseris, unde planetæ dicun-

tur? MAG. Planetæ autem solummodo non sunt fixæ,
 ut reliquæ, sed in aere feruntur. Dictæ autem pla-
 netæ *apo tes planes* [ἀπό τῆς πλάνης], id est, ab er-
 rore. Nam interdum in austrum, interdum in se-
 ptentrionem, plerumque contra mundum, nonnun-
 quam cum mundo feruntur. Hæc et retrograda et
 anomala, antigrada et stativa dicuntur. Disc. Quo-
 modo? MAG. Nam retrogradatio stellarum est dum
 stella motum suum agit simul et retro submoveri
 videtur. Anomala dicuntur quando particulas ad-
 dunt vel detrahunt. Antigrada vel præcedentia sunt
 dum motum suum consuetum agere videntur, et
 tamen aliquid præter consuetudinem præcedunt.
 Stativa dicuntur, quia dum semper stella movetur,
 tamen in aliquibus locis stare videtur.

CAPUT XXXVIII.

De planetarum cursu per signiferum, et natura signi- feri.

Disc. Sed quia audivi te dicentem planetarum
 transitum esse in zodiaco, ipsius zodiaci proprieta-
 tem, et cursum earum rogo ut exponas. MAG. Faci-
 am. Zodiacus, vel signifer, est circulus obliquus
 duodecim signis constans, per quem errantes stellæ
 feruntur, nec aliud habitatur in terris quam quod
 illis subjacet. Reliqua a polis squalent. Est autem
 signifer cccclxv partibus et quadrante unius partis
 per cœli ambitum longus, et duodecim partibus la-
 tus per transversum. Veneris tantum stella excedit
 eum binis partibus. Luna quoque per totam latitu-
 dinem ejus vagatur, sed omnino non excedens eum.
 Ab his Mercurii stella laxissime, ut tamen e duo-
 denis partibus (tot sunt enim latitudinis, ut diximus)
 non amplius octonas pererret, neque has æqualiter,
 sed duas medio ejus et supra quatuor, infra duas.
 Sed sol in medio fertur inter duas partes flexuoso-
 draconum meatu inæqualis. Martis stella quatuor
 mediis Jovis media, et super eam duabus, Saturni
 duabus, ut sol.

CAPUT XXXIX.

De duodecim signis.

Disc. Signa autem zodiaci vellem ut edisseras
 unde traxerint nomina. MAG. A causis ergo annali-
 bus vel a gentilium fabulis nomina sumpserunt si-
 gna duodecim. Nam arietem Martio mensi propter
 Ammonem Jovem tribuunt. Unde et in ejus simula-
 cro arietis cornua fingunt. Taurum Aprili, propter
 eundem Jovem, quod in bovem sit fabulose conver-
 sus. Castorem et Pollucem Maio, propter insigne
 virtutis. Porro Cancrum Junio, quando sol ad in-
 feriora redit, quod Cancer impulsus retro cursum
 dirigere soleat. Leonem, quem occidit Hercules, Ju-
 lio propter vim fervoris assignant. Virginem Augu-
 sto, quod tunc exhausta caloribus tellus nihil pariat.
 Libram Septembri ob æqualitatem diei et noctis.
 Scorpionem et Sagittarium equinis cruribus deforma-
 tum, propter flumina mensium ipsorum, October et
 November accipiunt. Capricornum December pro-
 pter capram Jovis nutricem, cujus extrema pisci
 similia pinguntur, quod hujus mensis ultima simi-

pluvialia. Aquarium Januario, Febuario Pisces, ob A menses imbriferos tradunt. Singulis autem signis triginta partes, ternæ vero decades putantur, eo quod sol triginta diebus et decem semis horis illa percurrat, a medio mensis, id est, xv Kalendarum die, semper incipiens. Unde et quibusdam veterum placuit sequentis mensis esse signum, cujus ad usque medietatem unumquodque pertendit, eique ascribi, sicut ille qui versibus inde cecinit heroicis ita :

Respicis Apriles. Aries frixe (sic) Kalendas.
Maus Agenorei miratur cornua Tauri,

et cætera eodem modo. Sunt autem hæc signa tantæ magnitudinis, ut non minore quam duarum spatium horarum vel oriri, vel occidere, vel de loco possint moveri.

CAPUT XL.

Demonstratio signorum per solis cursum.

Disc. Vellem quidem ut aliquam notitiam mihi inde dares. MAG. Notitia ergo horum signorum melius a colloquente et digito demonstrante quam a scribente percipitur, quia per stellas in eis dispositas notabiles fiunt. Et hæc nisi ab eo qui astronomiæ disciplinam tenet, et siderum loca intimare ac demonstrare noverit, nullatenus edici pleniter queunt. Sed horum tamen signorum curiosus inquisitor potest aliquam accipere notitiam, si diligenter solis et lunæ in eis observaverit cursus, aditus et recessus. Siquidem sol moratur transiens in unoquoque signo triginta dies, decem horas et semissem, ac deinde in aliud signum ingreditur, quod similiter in triginta diebus et decem horis ac semisse pertransiens, tertium intrat. Sicque illud signum quod jam pridem reliquerat stellis apparentibus ab oriente ante auroræ exortum notabile reddet. Sunt quidem tria signa semper circa solem diurno lumine plena, id est, hoc quod nuperrime ipse reliquerat, et ipsum in quo præsens est, et illud in quo proxime ingressurus est. Luna quoque similiter suo cursu signa demonstrat. Nam ipsa binis diebus et semis horis ac bisse unius horæ singula signa perlabitur. Et si calculator veraciter argumentum quod de ejus transitu per signa factum est perdiscet, poterit ex ejus statu signorum conjicere loca.

CAPUT XLI.

De lunæ cursu per signa.

Disc. Ipsum argumentum vellem ut mihi edisseras? MAG. Luna quotidie quatuor punctis, sive crescens a sole longius abit, sive decrescens soli vicinior quam pridie fuerat redditur. Singula autem signa decem punctos habent, id est, duas horas, sicut et superius admonuimus. Quinque enim puncti in luna horam faciunt. Et ideo si vis scire in quo signo luna est, sume lunam quam volueris, ut puta quintam, multiplica per quatuor, fiunt viginti; partire per decem, bis denivies. Duobus ergo signis quinta luna semper a sole distat. Item sume octavam lunam, multiplica per quatuor, fiunt triginta duo; partire per decem, ter deni tries, et remanent

▲ Vile Cotelerii Monumenta Ecclesiæ Græcæ, tom. II, pag. 530.

duo. Tribus ergo signis et duobus punctis octava luna semper a sole dirimitur. Duos autem punctos, sex partes intellige, id est, quantum sol in zodiaco sex diebus conficit itineris. Punctus siquidem habet tres partes, quia signum quodque decem punctos, triginta partes habet. Et ne suspicio tibi forte argumenti fallentis incidat, quære ad diametrum cœli quod quintam decimam lunam tenere nemo qui dubitet. Multiplica quindecim per quatuor, fiunt sexaginta; partire per decem, sexies deni sexais. Sex enim signis decima quinta luna semper, id est, dimidio sphaeræ cœlestis a sole discernitur, sive ante seculo retro respexeris. Denique orbem lunæ, quotiens plerissimus est, contra solem oppositum, humilem videlicet sole sublimi, et sublimem humili.

B^a Quia nimirum cum sole æstivum tenente circum plena est, ipsa tenet primalem; cum sole divexo imprumalem plena est, ipsam solstitiali scandere circulo nox longissima prodiit. At cum iste hoc æquinoctium, in plenilunio tum illa alterum servat. Et quot partibus sol æquinoctium vel solstitium, quod nuperrime lustraverat, transiit, totidem partibus luna plena vel æquinoctium vel solstitium, quod contra est, patet esse ingressa. Disc. Post quot dies sol illam partem cœli conscendet ad quam luna tertia perveniet? MAG. Mense toto et diebus sex.

CAPUT XLII.

Argumentum ad investigandum lunæ cursum.

Disc. Ostende mihi quomodo. MAG. Sol igitur quotidie partem unam zodiaci sui complet. Neque enim aliud partes zodiaci quam quotidianos solis in cœlo sentire debemus progressus. Luna vero quotidie tredecim partes ejusdem zodiaci conficit, id est, punctos quatuor et unam partem. Et quia illa tredecim partes, sol unam complet, inde fieri, ut supra docuimus, non plus quotidiano progressu a sole quam quaternis punctis, hoc est, duodenis partibus elongetur. Ponat ergo lunam ubilibet computare voluerit, ut puta in Kalendis Januarii primam: hæc ubi prima noctem diemque transegerit, illum cœli locum tenet quem sol decimo tertio ejusdem mensis die completo. Ubi duo est, multiplica duo per quatuor, fiunt septem. Item ut de punctis ad partes pervenias, multiplica octo per terna, fiunt viginti quatuor. Illam ergo cœli partem tenet luna secunda in quarto Non. Januarii quam sol vicesimo quarto ab hinc die confecto. Ubi tres est, multiplica tria per quatuor, fiunt duodecim. Partire per decem, decies asse decus, et remanent duo puncti, id est, sex partes. Illam ergo cœli partem tenet luna quarta in tertio Non. Januarii quam sol mense toto et diebus sex. Post tertium Non. Januarii exactus, id est sexto, post tertium Non. Februarii die consummato. Et ut ad summam perveniam, sume tricesimam lunam, quæ tunc fit tertio Kal. Februarii, multiplica per quatuor, fiunt centum viginti; partire per decem duodecies deni cen vies. Illa parte cœli luna tricesima currit quam duodecim mensibus

exactis, id est, toto anni circulo transacto, sol ob-
tenturus est. Et notandum quod decem semis horæ
quæ extra tricenas partes in unoquoque signo sunt,
quia plenam partem viginti quatuor horarum non
reddunt, simul computari negliguntur, sed infra
prædictum numerum duodecim mensium compre-
henduntur.

CAPUT XLIII.

Argumentum de eo quot horis luna luceat.

Disc. Vellem ut per argumentum aliquod mihi
intimares quomodo possim comprehendere quot hor-
ris per singulas noctes suæ ætatis luna lucret.

Mac. Si vis scire quot horas luceat luna quælibet,
tene ætatem lunæ de qua inquiris. Multiplica per
quatuor, quia prima luna quatuor punctis lucet. Ad-
jiciturque hic numerus a secunda luna quotidie
usque ad plenilunium, detrahiturque dehinc paribus
spatiis in diminutionem, lucetque pari modo luna
prima et tricesima secunda et vicesima nona. Et
ideo si nosse velis, verbi gratia, quot horas luceat
luna quinta, multiplica quinque per novem, fiunt
viginti; partire per quinque quater quini, fiunt vi-
ginti: quatuor horas lucet luna quinta. Similiter vi-
cesima quinta. Item si vis scire quot horas luceat
luna decima, multiplica decem per quatuor, fiunt
quadraginta; partire per quinque octies quini, fiunt
quadraginta: octo horas lucet luna decima. Simili-
ter et vicesima.

CAPUT XLIV.

De magnitudine solis sive lunæ.

Disc. De magnitudine solis et lunæ vellem ut ali-
qua diceres. **Mac.** Solis ignem dicunt aqua nutriri,
multoque hunc luna ampliorem, lunam vero terra
esse majorem, unde et cunctis unius magnitudinis
apparet. Quod enim sol cubitalis videatur, nimis
celitudinis distantia facit. Alioquin major Indis
oriens, et Britannis appareret occidens. Qui dum
natura sit igneus, motu quoque nimio calorem ad-
auget. Hic cursu variante dies et menses, tempora
dividit et annos, aerisque temperiem accedendo vel
recedendo pro temporum ratione dispensat, ne si
semper in hisdem moraretur locis, alia calor, alia
frigor absumeret.

CAPUT XLV.

De natura et situ lunæ.

Lunam non minui nec crescere dicunt, sed a sole
illustratam a parte quam habet ad eum paulatim,
vel ab eo recedendo, vel ei propinquando, nobis
candidam partem revolvere vel atram et die quid-
dem crescente supinam cerni novam lunam, ut pote
superiorem soli, et aquilonia ad subeuntem.

CAPUT XLVI.

De eclipsis solis sive lunæ.

Disc. Defectus luminis utriusque sideris unde sit
rogo ut edisseras. **Mac.** Solem interventu lunæ, lunamque terræ objectu nobis perhibent occultari, sed
solis defectum nonnisi novissima primave fieri luna,
quam vocant coitum, lunæ autem nonnisi plena,
non posse vero totum solem adimi terris interce-

dente luna, si terra major esset quam luna, omni-
bus autem annis fieri utriusque sideris defectus sta-
tutis diebus horisque sub terra, nec tamen cum su-
perne fiant, ubique cerni aliquando propter nubila,
sæpius globo terræ obstante convexitatibus mundi.

CAPUT XLVII.

Ubi eclipsin non sit, et quare.

Defectus solis ac lunæ vespertinos Orientis in-
colæ non sentiunt, nec matutinos ad occasum habi-
tantes, obstante globo terrarum. Neque enim nox
aut dies, quamvis eadem toto orbe simul est oppo-
sita globi noctem aut ambitu diem adferente. Tem-
pore enim Alexandri Magni luna defecit in Arabia
hora noctis secunda, eademque in Sicilia exoriens.
Et solis defectum qui fuit Hispanio et Frontegio
consulibus xi Kal. Maii, Campania hora diei inter
septimam et octavam, Armenia inter decimam et
undecimam sensit.

CAPUT XLVIII.

De indicio et qualitate planetarum.

Disc. Dic mihi quo colore sint planetæ, si possim
eas inde cognoscere, et utrum mutent colores an
non. **Mac.** Suis quidem unicuique color est. Satur-
no candidus, Jovi clarus, Marti igneus; Lucifero
gaudens, Vespero refulgens, Mercurio radians, lunæ
blandus, soli, cum oritur, ardens, postea splendens.
Sed colores ratio altitudinem temperat. Siquidem
earum similitudinem trahunt in quarum aerem ve-
nere subeundo; tingitque ad propinquantem ultra-
libet alieni meatus circulus, frigidior in pallorem,
ardentior in ruborem, ventosus in horrorem. Sol
atque commissuræ apsidum extremæque orbitæ
atram in obscuritatem. **Disc.** Quo autem in loco vel
in quibus signis sunt in præsentem? **Mac.** Modo au-
tem, id est, anno Dominicæ incarnationis 820, men-
se Julio, nona die mensis, est sol in vicesima tertia
parte Cancri, luna in nona parte Tauri, stella Sat-
urni in signo arietis, Jovis in Libræ, Martis in pi-
scium. Veneris quoque stella et Mercurii, quia juxta
solem in luce diurna modo sunt, non apparet, in quo
signo morentur. **Disc.** Cætera quoque sidera quæ
extra zodiacum sunt peto ut breviter enumeres, et
quæ a dextra parte ipsius zodiaci, quæve a sini-
stra sint, edisseras. **Mac.** Si de cursu planetarum
tantum contentus esses, jam satis tibi dictum esse
putarem. Sed quia nimium curiosus ad cætera si-
gna quæ per totum spheræ cœlestis ambitum con-
sistunt inquirendo progredieris, necessarium reor ut
ipsius spheræ situ et naturam prius exponam se-
cundum majorum sententiam breviter, et sic tuæ
interrogationi de cæteris respondeam.

CAPUT XLIX.

De natura cœli.

Disc. Utinam facias! **Mac.** Cælum subtilis igneæ-
que naturæ, rotundumque, et a terræ centro æquis
spatiis undique collectum est. Unde et convexus
mediusque quacunque cernitur, inenarrabili celeri-
tate quotidie circumagi sapientes mundi dixerunt,
ita ut rueret si non planetarum occursu moderare

tur, argumento siderum nitentes, quæ fixo semper cursu circumvolant, septentrionalibus breviores gyros circa cardinem peragentibus; cujus vertex extremos, quo circa sphaera volvitur, polos nuncupant, glaciali rigore tabescentes. Horum unus ad septentrionalem plagam consurgens Boreus, alter divexus in austros, terræque oppositus, australis vocatur, quem interiora Austri Scriptura sancta nominat. In qua sphaera quinque circulos esse sapientes dixerunt.

CAPUT L.

De quinque circulis mundi.

Quorum primus est septentrionalis, frigore inhabitabilis, cujus sidera nobis nunquam occidunt. Secundus solstitialis ex parte signiferi, excelsissima nobis ad septentrionalem plagam versus, temperatus, habitabilis. Tertius æquinoctialis, medio ambitu signiferi orbis incedens, torridus, inhabitabilis. Quartus brumalis, a parte humillima signiferi ad austrinum polum versus, temperatus, habitabilis. Quintus australis, circa verticem austrinum, qui terra tegitur, frigore inhabitabilis. Tres autem medii circuli inæqualitates temporum distinguunt, cum sol hunc solstitio, illum æquinoctio, istum bruma teneat. Extremi enim semper sole carent. Unde et a Tyle insula unius diei navigatione ad aquilonem mare congelatum invenitur.

CAPUT LI.

De his signis stellarum quæ extra zodiacum sunt.

Disc. Hæc quidem probo et cum gratia accipio. Sed de positione siderum, sicut mihi promisisti, peto ut edisseras. **MAC.** Sunt ergo signa extra ea quæ in zodiaco consistunt, ut Arati Phænomena testantur, numero triginta, quorum alia horoscopus ad septentrionem, alia ad austrum sequestrat. **Disc.** Quæ sunt illa quæ ad septentrionem sunt? **MAC.** Duæ videlicet primum Ursæ, hoc est helix, quæ et Arcturus major, et Phœnix sive Cynosura, quæ et Arcturus minor dicitur. Et Draco, qui continet utrosque Arcturos, helix supra volvens caput, et Phœnicis circumcigens caudam. Deinde Hercules super anguem incumbens genu flexo, clava rejecta, pelle leonis opertus dicitur. Postea Corona, habens stellas novem in circuitu positas. Tunc Serpentarius, qui et Asclepius vocatur, stans supra Scorpionem, tenet serpentem in manibus. Item Arcas, qui et Bootes, fertur esse custos plaustrum, præcedit Arcturum majorem, quem et ipse sequitur. Cepheus et Aquila tunc splendidis stellis Cassiopeia et Andromedia dignoscuntur. Deinde Perseus et Agitator cum hædis suis clarescunt. Bellorofons quoque et Delfin, Cygnus et Libra suis in locis, et Trigon super caput arietis, splendore notabiles sunt. **Disc.** Quæ sunt illa quæ zodiacum ad austrum sui secludit? **MAC.** Orion scilicet et Canicula, Lepus et Argo, Cetus et Eurus, qui et Euridanus. Cui subjacet stella quæ dicitur Canopus, splendens, quæ timonem navis tangit. Piscis magnus, qui et Auster dicitur. Sacrarium. Centaurus cum bestia quam manu tenet. Serpens, super cujus caudam corvum sedere

dicunt, et in medio urnam asserunt. Ultimus omnium Anticanus est, situs sub Geminis; et ideo Anticanus vocatus, quod contrarius sit Cani. Et mirantium stultitia, quod sidera quæ Deus ad honorem nominis sui creavit, et in cœlestibus constituit, ea ipsi sceleratis hominibus et brutis animalibus in terra creatis ascripserunt. Præter hæc omnia, et lacteus circulus est figura candidior per medium cœli verticem, quem vulgo dicunt ex splendore solis in eo currentis ita fulgere. Sed frustra, cum ab illo nunquam nisi in parte Sagittarii vel Geminorum tangatur, in quibus candidum circulum signifer cingit. **Disc.** Ad quid ergo hæc sidera legentibus proderunt, et in quo adjuvant computistam? **MAC.** Ad dignoscendum ergo horas nocturnas non parum adjuvant calculatorem. Necnon et viatoribus et nautis valde necessaria sunt, qui observant colores earum et cursus, et futuram tempestatem seu serenitatem inde conjiciunt.

CAPUT LII.

De Cometis.

Disc. Cometæ ergo audivi quasdam stellas nominari, sed has in numerando stellas prætergressus es. **MAC.** Non enim quasi obliviscendo illas prætergressus sum, sed ordinem servari, ut de eis seorsum dicerem, quarum qualitas et cursus a cæteris stellis separata est. Cometæ quoque sunt stellæ flammis crinitæ, repente nascentes, regni mutationem aut pestilentiam aut bella aut ventos æstusque portendentes, quarum aliæ tenduntur errantium modo, aliæ immobiles hærent. Omnes ferme sub ipso septentrione aliqua ejus parte non certa, sed maxime in candida, quæ lactei circuli nomen accepit, brevissimum quo cernerentur spatium septem dierum adnotatum est, longissimum octoginta. Sparguntur aliquando et errantibus stellis cæterisque crines. Sed cometes nunquam in occasura parte cœli est.

CAPUT LIII.

De solstitiis et æquinoctiis.

Disc. Postquam de stellarum situ et ratione satis dixisti, necessarium reor ut de maximis luminariibus, id est, sole et luna, adhuc referas, et ostendas ubi æquinoctii et solstitii proprius locus sit. **MAC.** Solstitia apud plerosque bina putantur, hoc est viii Kal. Januarii et Julii. Similiter et æquinoctia bina, id est, viii Kal. Aprilis et Octobris, octavis scilicet in partibus Capricorni et Cancri, Arietis et Libræ. Verum quia, sicut in ratione paschali didicimus, æquinoctium vernale duodecima Kaendarum die Aprilium cunctorum Orientalium sentiunt, et maxime Ægyptiorum, quos calculandi esse peritissimos constat, specialiter adnotatur: cæteros quoque tres temporum articulos putamus aliquanto prius quam vulgaria scripta continent esse notandos. Ut enim de æquinoctio verno, quod caput esse memoratarum quatuor mutationum annalium mundi origo docet, breviter loquamur, regula tenet ecclesiasticæ observationis, a Nicæno confirmata concilio, ut Paschæ dies ab xi Kalend. Aprilis usque in septi-

num Kalend. Maii inquiratur. Item catholicæ institutionis regula præcepit ut ante vernalis æquinoctii transgressum Pascha non celebretur. Qui igitur octavo Kalendarum Aprilium die putat æquinoctium, necesse est idem aut ante æquinoctium Pascha celebrari licitum dicat, aut ante septimum Kalendarum Aprilium diem Pascha celebrari licitum neget, ipsum quoque Pascha, quod Dominus pridie quam pateretur cum discipulis fecit, aut nono Kalendarum Aprilium die non fuisse, aut ante æquinoctium fuisse confirmet. Non enim nostri tantum temporis, sed etiam legalis, et Mosaica decernit institutio, non ante transcendens hujus æquinoctii diem festi Paschalis esse celebrandum; sicut attestante Anatio evidenter docet Philo et Josephus, sicut eorum antiquiores Agathobolus, et ab eo eruditus Aristobolus ex Paneada, qui unus ex illis septuaginta senioribus fuit qui missi fuerunt a pontificibus ad Ptolomæum regem, Hebræorum libros interpretari in Græcum sermonem; quibus multa ex traditionibus Mosi proponenti regi percontatique responderunt. Ipsi ergo, cum quæstiones Exodi exponerent, dixerunt Pascha non prius esse immolandum quam æquinoctium vernale transiret. Unde nos necesse est, ob conservandam veritatis regulam, dicamus aperte et Pascha ante æquinoctium tenebrasque devictas non immolandum, et hoc æquinoctium XII Kalendarum Aprilium die veraciter ascribendum; sicut non solum auctoritate paterna, sed et horologica consideratione docemur: sed et cætera tria temporum hujusmodi confinia simili ratione aliquot diebus ante octavum Kalendarum sequentium esse notanda. Igitur, sicut supra de vicissitudinibus diximus, ita et nunc de istis quatuor terminis dicimus. Quia a duodecima Kal. Aprilis, quod est æquinoctium vernale, usque in decimum tertium Kal. Julii, sunt dies nonaginta et unus. A duodecimo Kal. Julii usque in decimum tertium Kal. Octobris similiter dies nonaginta et unus. A decimo tertio Kal. Octobris usque in decimum quintum Kal. Januarii, similiter dies nonaginta et unus. A decimo tertio Kal. Januarii usque in decimum quartum Kal. Aprilis similiter sunt dies nonaginta et unus. Fiunt omnes simul dies trecenti sexaginta tres, et remanet dies unus de anni circulo, et sex horæ, quæ per unumquemque annum propter rationem bissexti accrescere probantur; quæ si dividantur per quatuor partes, et fuerint adjectæ partibus superioribus, erunt unicuique parti dies nonaginta et unus et septem horæ et dimidia hora. Sed notandum quod æquinoctialis dies omni mundo æqualis est. Vario autem lucis incremento in Meroe longissimus dies duodecim horas æquinoctiales et octo partes unius horæ colligit, Alexandriae vero quatuordecim horas, in Italia quindecim, in Britannia septemdecim, ubi æstate lucidæ noctes haud dubie testantur id quod cogit ratio credi, solstitii diebus accedente sole propius verticem mundi angusto lucis ambitu subjecta terræ continuos dies habere senis mensibus noctesque e diverso ad bru-

am remoto. Quod fieri in insula Thyle Pytheas Massiliensis scribit sex dierum navigatione in septentrione a Britannia distante.

CAPUT LIV.

De bissexto in solis et lunæ cursu.

Disc. Bissexti rationem rogo ut edicas mihi atque edisseras. Mac. Bissexto ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur, dum sol ad id signum ex quo egressus est, non in cccclxv diebus, sed quarta diei parte super adjecta, revertitur. Verbi gratia: si nunc æquinoctialem cœli locum sol oriens intraverit, in hunc anno sequente meridie, tertio vespero, quarto medio noctis, quinto rursus in exortu recurrens, necessario diem præmonet augendum; ne si forte non addatur, peractos sexaginta quinque annos æquinoctium vernale brumali die proveniat: quæ Ægyptii anno suo expleto, id est quarto Kal. Septembris, Romani sexto Kal. Martii, unde et nomen accepit, interponunt. Breviori autem et vulgari ratione bissexto retardatio generat solis non ad eandem lineam peractis cccclxv diebus plene redeuntis. Quem si, verbi gratia, in æquinoctio vernali, quod juxta Ægyptios duodecimo Kalendarum Aprilium die provenit, surgentem a medio orientis diligenter adnotaveris, hunc anno sequente die videlicet eodem aliquanto inferius oriri, et tertio, quarto, quintoque eandem diminutionem in tantum augere reperies ut nisi diem ante superadjicias, xi Kal. Aprilis æquinoctium facturum a medio surgat orientis, eandem scilicet tarditatem in cæteris servaturus exortibus. Disc. Nunquid in lunæ cursu quadrantis rationem observare debemus? Mac. Debemus utique: quia si lunæ quadrantem accommodare negaveris, sed bissextili anno ejusdem quantitatis mensem lunarem Februarij, cujus et antea solebas, aptaveris, fit profecto ut et quartadecima luna paschalis ejusdem anni pridie quam debuerat adveniat, ideoque paschalis ratio vacillet, et totus mox anni cursus titubet, statusque, ille semper inviabilis circuli decennovennalis magis magisque turbatus evortatur. Quare oportet ut sicut dictante quadrantis ratione quarto anno, quem bissextilem dicimus, unum diem solari adjicimus anno, similiter lunari unam diem adjiciamus, eamque lunæ mensis Februarii tribuamus, sive illam ante intercalatum quadrantem seu postmodum terminari contingat; ut quæ cæteris annis viginti novem dierum, anno autem bissextili cum triginta computetur; ipseque annus, si communis sit, cum cccclv diebus; si embolismus, cum cccclxxv compleatur. Sicque fit ut in una eademque sexta Kalendarum Martiarum linea, et in sole et in luna numerus geminetur. Ut in præsentis anno, verbi gratia, sextam septimamque ponimus feriam, ita ibidem sextam septimamque ponamus lunam. Hac semper industria pervigiles, ut cum lunam mensis Februarii in anno bissextili triginta habere fecerimus, in diebus tamen Kalendarum Martiarum, excepto solum undecimo circuli decennovennalis anno, ipsam quam et ante consueverat luna servet atatem.

Quibus autem quantisve temporum particulis idem A lunæ quadrans accrescat, majore quæsitu indiget. Namque cum ipso quadrante etiam crebra embolismorum interruptio et saltus quoque ratione tota discursus lunaris mensura ad purum ne dignosci queat obsistit.

CAPUT LV.

Argumentum ad bissextum inveniendum

Disc. Vellem ut aliquod argumentum mihi dares per quod scire possem utrum bissextilis annus fieret, an etiam præparationis bissexti. MAG. Si hoc nosse desideres, sume annos ab incarnatione Domini quotcunque fuerint, ut puta in præsentī 820. Hos partire per quatuor, quia bissextus post quatuor annos peractos intervenit. Quater ergo cc, bccc; quater v, xx. Et quia nihil remanet, annus est bissextilis. Si ergo unus remanserit, primus est annus præparationis bissexti. Si duo, secundus; si tres, tertius.

CAPUT LVI.

De saltu lunari.

Disc. De saltu lunæ posco ut similiter mihi rationem proferas sicut et de bissexto fecisti. MAG. Saltum lunæ locus et hora citior incensionis ejus per novemdecim annos efficit. Quamvis enim quidam singulas lunas viginti novem senis diebus computantes, incensiones earum medio diei et medio noctis semper alternent, non in hoc tamen veritatem naturæ sed calculandi facilitatem inquirunt. Nam si naturam quæras, luna primi mensis, quæ nunc verbi gratia meridie, et secundi, quæ nunc in medio noctis accenditur, anno futuro hora et decem momentis et dimidio momenti et decima nona parte dimidii momenti ante medium diei vel noctis illustratur. Nec tamen hac distinctione ad certum embolismi vel communis anni terminum, sed ad æquam divisionem novemdecim tendit annorum. Sicque per novemdecim annos lunaris accensio sese præoccupando unius diei spatium amittens, ultimum decennovennalis cycli annum cccclxxxiii diebus facit computari. Quod si facere negligas per quindecim decennovennales cyclos, quinta decima luna tibi ubi prima putatur occurret. Disc. Quantum in uno anno accrescit de saltu lunari? MAG. Hora et unus punctus et decima nona pars unius puncti, sive alio modo dicas, hora et decem momenta et dimidium momentum et nonadecima dimidii momenti, sicut supra ostendimus. Disc. Quantum in uno mense lunari? MAG. Quinquaginta et tria momenta et quinque ostenta. In uno quoque ergo mense quatuor momentis et quinque ostentis desit quod una lunatio ad viginti novem dierum et duodecim horarum plenitudinem non perveniet. Et in dimidio lunari mense duo momenta et duo ostenta et dimidium ostentum. Disc. Ubi ergo locus istius saltus est? MAG. Aliquibus ergo duodecimo Kalendarum Aprilium die videtur anno reddendus, propter originem conditionis siderum; ut luna mensis Martii, quæ eo sit die vicesima nona, dehinc vertatur in novam. Sed sunt qui hoc nobis in luna

Novembri mensis agendum magis autument; quatenus hujusmodi impedimentis cum præcedentis anni sine absolutis novum de cætero annum libero possint computo ingredi; juxta exemplum videlicet Ægyptiorum, qui hoc penultimo anni sui mense, qui est noster Julius, facere perhibentur. Sed sive hic, sive illic, sive alibi feceris, necesse est ibidem, ni fallor, tres pariter menses undetricenorum computare dierum.

CAPUT LVII.

De decennovennale circulo.

Disc. Decennovennalis ergo circuli rationem, qui saltum lunarem gignit et lunæ cursum ordinat, vellem a te audire et argumento conjicere. MAG. Circulum decennovennalem propter quatuordecim lunas paschales Nicæna synodus instituit, eo quod ad eundem unaquæque luna per novemdecim annos inerrabili cursu redeat; qui dividitur in ogdoadas et indecadas, hoc est in octo et undecim annos. Octo enim anni lunares totidem annos solares duobus tantum diebus transcendunt: quorum alter ad explementum occurrit indecadas, alter ratione saltus assumitur. Alioquin indecas solaris uno die transcederet lunarem. Licet quidam violenter hos dies et bissextis octo annorum supplere nitantur, cum bissextus soleat in mense Februario soli superflusus et lunæ futuro tempori nihil præjudicare, et ipsi nullum indecadi bissextum addant. Ut ergo apertius dicam, duo lunæ dies qui supersunt in ogdoade, duos qui desunt in indecade complebunt.

CAPUT LVIII.

Argumentum ad inveniendum quotus sit annus circuli decennovennalis.

Si ergo velis argumento cognoscere quotus sit annus circuli decennovennalis, sume annos ab incarnatione Domini quot fuerint, et unum semper adijce. Hos partire per decem et novem. Quod remanet, ipse est annus cycli decennovennalis. Si nihil remanserit, nonus decimus est. Verbi gratia: ut in præsentī sunt 820, his adijce unum, quia in secundo anno circuli decennovennalis Dominus incarnatus est, et fiunt 821: hos partire per decem et novem, quadragies deni et noveni bccclx. Item ter deni et noveni, quinquaginta septem. Qui superiori numero copulati efficiunt numerum bccclxx et vii. Et quia quatuor anni prioris numeri remanent, quartus annus est circuli decennovennalis.

CAPUT LIX.

De communibus annis et embolismis.

Disc. Quid de communibus annis et embolismis dicas exspecto. MAG. Dividitur autem circulus idem in embolismos annosque communes, quos Hebræorum quoque priscorum auctoritate constat observatos. Communes quidem annos, id est, cccliv dierum, duodecim. Embolismos autem, id est, ccclxxxiv dierum continens, septem. Primus namque et secundus annus sunt communes, tertius embolismus, quartus et quintus communes, sextus embolismus, septimus communis, octavus embolismus, nonus et

decimus communes, undecimus embolismus, duodecimus et tertius decimus communes, quartus decimus embolismus, quintus decimus et sextus decimus communes, septimus decimus embolismus, octavus decimus comunis, nonus decimus embolismus. Qui utrique, sicut et supra dictum est, ab exordio primi mensis, quem Hebræi Nisan vocant, hoc est, ab accensione lunæ paschalis, initium sumunt. Cujus exordium mensis hac regula debet observari, ut nunquam luna Paschæ quarta decima vernali præcedat æquinoctium, sed vel in ipso æquinoctio, hoc est, duodecimo Kalendarum Aprilium die, vel eo transgresso, legitima procedat. Embolismorum autem, sicut Dionysius ait, ista ratio probatur existere, quod annorum communium videntur damna supplere, quatenus ad solare tempus lunaris exsequetur excursio. Quamvis enim solis annum cyclum per singulos menses luna circumeat, tamen ejus perfectionem duodecim suis mensibus implere non prævalet. Denique in annis communibus ad rationem solaris anni undecim dies lunæ deesse cernuntur. In embolismis vero decem et novem diebus eundem annum videtur solarem luna transcendere. Et Hebræi quidem, qui solos lunares in lege noverant et observabant menses, juxta naturalem lunæ cursum tricenis undetricenisque diebus communium annorum menses duodenos explicabant, et tertio vel secundo ubi decebat anno tertium decimum in fine anni mensem triginta dierum apponebant, embolismum. Porro Romani, qui dispares habent menses, non uno quolibet in loco embolismos computando interponere voluerunt, sed potius ubilibet mediis anni temporibus vacuum congruumque inter Kalendarum locum invenire potuissent. Primam igitur embolismorum lunam quarto Non. Decembris, secundam quarto Non. Septembris, tertiam pridie Non. Martii, quartam pridie Non. Decembris, quintam quarto Non. Novembris, sextam quarto Non. Augusti, septimam tertio Non. Martias nasci dixerunt.

CAPUT LX.

De ogdoade et endecade.

Disc. Quia ogdoadis et endecadis mentionem breviter superius fecisti, peto ut plenius dicas ob quam utilitatem primitus talis divisio facta sit. **Mac.** Eo quod octavo et undecimo videlicet anno luna paschalis supremas suæ nativitatis metas subeat, et utrumque eorum, insolito embolismis more, unus communis præcedat annus. Vel certe quia antiquis visum est octo annos solares totidem lunaribus annis dierum numero æquari. Quod ab eruditioribus ævi sequentis doctoribus expertum est, nisi annis undecim adjectis, nequaquam fieri posse. Ad indicium ergo utriusque observationis ogdoadibus est et endecadibus tota lunæ digesta conversio. Nam et Græci quondam, quos et antiquissimi Romanorum perhibentur imitati, cum ad lunæ cursum adhuc annos computarent, octo annis communibus pari ratione confectis, embolismos trium mensium pariter intercalabant. Si enim octies undecim et quartam

A partem volueris supputare, nonaginta dies, hoc est, tres menses, officies. Nec tamen hac ratiocinatione ad statum veritatis pervenire poterant. Quod unicuique rite calculanti et ogdoadis seu endecadis ad purum liquebit numerum veraciter consideranti. Igitur numerus ipse pulsandus est, videndumque quod octo anni solares habent dies, exceptis bissextis, $\text{I}^{\text{I}}\text{CCCCXX}$. Octies trecenteni sexageni et quini faciunt $\text{I}^{\text{I}}\text{CCCCXX}$. Nam lunares anni totidem vide quot habeant dies. Octies trecenteni quinquageni et quaterni faciunt $\text{I}^{\text{I}}\text{CCCCXXII}$. Adde nonaginta trium mensium embolismorum, dies fiunt $\text{I}^{\text{I}}\text{CCCCXXII}$. Sed duo qui minus habentur in ogdoade solari duorum bissextorum, sicut supra ostendimus, sperant adjunctione suppleri. Videamus et endecadem utriusque sideris, si forte ibi sol bissextile quærat auxilium. Utrum enim tempus necesse est una regula completatur. Undecies trecenteni sexageni et quini fiunt $\text{I}^{\text{I}}\text{I}^{\text{I}}\text{XV}$. Item undecies trecenteni quinquageni et quaterni fiunt $\text{I}^{\text{I}}\text{CCCCXCV}$. Adde embolismorum mensium dies centum viginti. Fiunt $\text{I}^{\text{I}}\text{I}^{\text{I}}\text{XIV}$. Tolle unum saltus diem, remanent tredecim. Vide igitur si hoc opus habeat endecas solis subsidialis sextili, ut additis videlicet duobus vel tribus diebus lunarem compensare sufficiet endecadem. Non ergo duo dies qui in ogdoade solis a lunari ogdoade minus sunt, duorum intercalatione bissextorum, sed duorum magis dierum, qui in endecade ejus a lunari plus sunt, adjunctione suppletur. Nec nocet quod saltum lunæ, quem quidam in ogdoadis initio ponunt, in endecade ponendum memoravimus. Ubiunque enim interposueris, eodem proposita quæstio sine solvetur. Et habet circulus decennovennalis menses solares CCXXVIII , lunares CCXXV dies, exceptis bissextis, $\text{I}^{\text{I}}\text{CCCCXXXV}$. Quod ita apparet. Nam decies novies trecenteni sexageni et quini fiunt $\text{VI}^{\text{I}}\text{CCCCXXXV}$. Item decies novies trecenteni quinquageni et quaterni $\text{VI}^{\text{I}}\text{CCXXVI}$. Adde embolismos quatuor mensium, dies ducenti decem. Fiunt $\text{VI}^{\text{I}}\text{CCCCXXXVI}$. Subtrahe unum saltus lunaris diem; et uno eodemque dierum numero solis et lunæ cursum decennovennalem cyclum includere probabis. Item ogdoas solis habet menses nonaginta sex, lunæ autem nonaginta novem. Endecas vero solis menses habet CXXXII , lunæ autem CXXXVI . De numero dierum supra dictum est.

CAPUT LXI.

De annis Dominicæ incarnationis.

Disc. Quia ergo decennovennalis circuli rationem cepisti explanare, precor ut per singulos tramites ejus plenam rationem mihi reddas. Et primum quid primus versus contineat edic. **Mac.** Primo decennovennalis circuli versu temporum ordo præfigitur, quem Græci calculatores a Diocletiani principis annis observavere. Sed Dionysius venerabilis abbas Romanæ urbis, utriusque linguæ, Græcæ videlicet ac Latinæ, non ignobili præditus scientia, paschales scribens circulos, noluit eis, sicut ipse testatur, memoriam impii et persecutoris innectere; sed magis

elegit ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi annorum tempora prænotare; quatenus exordium spei nostræ notius nobis existeret, et causa reparationis humanæ, id est, passio redemptoris nostri, evidentius eluceret. Qui in primo suo circulo quingentesimum tricesimum secundum Dominicæ incarnationis annum in capite ponendo manifeste docuit secundum sui circuli annum ipsum esse quo ejusdem sacrosanctæ incarnationis mysterium cœpit. Disc. Ipsius ergo curriculi quæ fuit causa componendi? **MAC.** Propter solis lunæque conventionem. Quia enim lunaris circulus decennovennalis est, solaris autem viginti et octo conficitur annis, multiplicatis per se invicem ambobus, summa quingentorum triginta et duorum colligitur annorum. Qua tandem replicata, totus solaris lunarisque recursus ordo in se sua per vestigia revolvitur, eundem decennovennalis lunarisque cyccli annum, eadem epactas lunæ, solis quoque dies concurrentes, eandem quartam decimam lunam, eundem Dominicæ paschæ diem, ac lunam ipsius ex ordine restituens. Quod ergo secundo anno circuli, quem primum Dionysius scripsit, quingentesimus tricesimus tertius ab incarnatione Domini completus est annus, series annorum Domini manifestat. Ipse est nimirum, juxta concursus siderum, ille in quo carnari dignatus est. Quia hic secundus annus decennovennalis octavus decimus est cyccli lunaris, undecim habens epactas, quinque concurrentes septimanæ dies, lunam quartam decimam, viii Kalend. Aprilis. Omnia tunc fuere simillima. Et si esset qui tunc Pascha more nunc Ecclesiis usitato die Dominico faceret, ipsa nimirum dies, quomodo hic notatum est, sexto Kal. Aprilis veniret, ac lunam haberet quartam decimam. Denique Dionysius ipse nobis quodam modo tacite quæ dicimus in paschalibus quæ scripsit argumentis ostendit; ubi ad inveniendum quotus sit annus circuli decennovennalis, sumere annos Domini, et priusquam hos per decem et novem partiamur, unum præcepit adjicere, significans illo incarnato unum circuli decennovennalis annum jam fuisse completum. Disc. Quot sunt anni ab incarnatione Domini in præsentem edissere. **MAC.** Octinginti viginti.

CAPUT LXII.

Argumentum ad inveniendum annos Domini.

Disc. Proba ergo argumento quod dicis. **MAC.** Si vis scire quot sunt anni ab incarnatione Domini, quære per circulos indictionem, qui post incarnationem ejus completi sunt. Computa ergo quinquagies et ter quindecim, fiunt **DCCXCI**. Adde duodecim regulares, quia quando incarnatio Domini facta est, duodecim anni de illo circulo indictionum in quo Dominus carnatus est remanserunt. Duodecim ergo additis ad prædictum numerum, fiunt **nongenti et septem**. Ad indictionem quamcunque volueris, ut puta præsentis anni tertiam decimam indictionem, fiunt **DCCCXX**. Iste est numerus annorum Domini anno præsentem. Cum autem ad plenitudinem circuli, id est, ad quintam decimam indictionem, perveneris, unum

semper adjicere memento, quia per circulos indictionem quæris, et sic annos Domini sine ullo errore reperies.

CAPUT LXIII.

Quot sint anni a passione Domini.

Disc. Quot sunt anni a passione Domini? **MAC.** Septingenti octuaginta septem. Habet enim, ni fallor, Ecclesiæ fides Dominum in carne paulo plus quam triginta tres annos usque ad suæ tempora passionis vixisse: quia videlicet triginta annorum fuerit baptizatus, sicut evangelista Lucas testatur, et tres semis annos post baptismum prædicaverit, sicut non solum in Evangelio suo Joannes commemorato redeuntis Paschæ tempore, sed et in Apocalypsi sua, Daniel quoque in suis visionibus prophetice designat. Quoniam igitur, ut supra memoravimus, quingentis triginta duobus annis circulus paschalis circumagitur, his adde triginta tres, vel potius triginta quatuor, ut illum ipsum quo passus est Dominus attingere possis annum, fiunt quingenti sexaginta sex. Ipse est ergo annus Dominicæ passionis et resurrectionis a mortuis. Quia sicut quingentesimus tricesimus tertius primo, ita quingentesimus sexagesimus sextus tricesimo quarto per universos solis et lunæ concordat discursus.

CAPUT LXIV

Ubi passio Domini primum celebrata sit.

Disc. Quo mense et qua die mensis creditur crucifixus, et ubi resurrectio ejus primum celebrata est? **MAC.** Hoc autem diverse a Patribus nuntiatum est. Nam quod octavo Kalendarum Aprilium die resurrexit, multorum late doctorum ecclesiasticorum constat sententia vulgatum, ut beatus Hieronymus in Martyrologio testatur dicens: « viii Kal. Aprilis Hierosolyma Dominus crucifixus est. » Et vi Kal. Aprilis: « Hierosolyma resurrectio Domini nostri Jesu Christi celebrata est. » Augustinus quoque in libro de sancta Trinitate quarto ita dicit: « Octavo enim Kal. Aprilis conceptus creditur, quo et passus. Ita monumento novo quo sepultus est, ubi nullus erat positus mortuorum, nec ante nec postea, congruit uterus virginis, ubi nullus seminatus est mortalium. » At contra Theophilus Cæsariensis, antiquus videlicet vicinusque apostolicorum temporum doctor, in epistola synodica quam adversus eos qui quarta decima luna cum Judæis Pascha celebrabant, una cum cæteris Palæstinæ episcopis scripsit, ita dicit: « Et impium non est ut passio Dominica tantum sacramenti mysterium foras limitem excludatur. Passus namque Dominus ab undecimo Kal. Aprilis, qua nocte Judæis est traditus, et ab octavo Kal. Aprilis resurrexit. Quomodo tres dies foras terminum excludentur? » Constitutumque est in illa synodo ut ab undecimo Kal. April. usque in undecimum Kal. Maii Pascha debeat observari. Et in eodem libro superius scriptum est: « Nam Galli, quacunque die octavo Kal. Aprilis fuisset quando Christi resurrectio fuisse tradebatur, Pascha semper celebrabant. » Et ideo circulis beati Dionysii apertis,

si quingentesimum sexagesimum sextum ab incarnatione Domini contingens annum, quartam decimam lunam in eo, octavo Kal. Aprilis, quinta feria, repereris, et diem Paschæ Dominicum sexto Kal. Aprilis, luna septima decima, age Deo gratias quia quod quærebas, sicut ipse promisit, te invenire donavit. Nam quod Dominus quinta decima luna feria sexta crucem ascenderit, et una sabbatorum, id est, die Dominica, resurrexerit a mortuis, nulli licet dubitare catholico, ne legi, quæ agnum paschalem quarta decima die primi mensis ad vesperam immolari præcepit, pariter et Evangelio, quod Dominum eadem vespera tentum Judæis, et mane sexta feria crucifixum, ac sepultum prima sabbati resurrexisse perhibet, videatur incredulus. Sin vero annum qualem quærebas in loco quem putabas invenire non poteris, vel chronographorum incuriæ, vel tuæ potius tarditati culpam ascribe, tantum diligentissime cavens ne Chronicorum scripta defensando, intemperate legis vel Evangelii testimonium videaris impugnare.

CAPUT LXV.

Numerus annorum ab initio mundi usque in adventum Domini.

Disc. Quot sunt anni ab initio mundi usque in adventum Christi? MAG. Secundum Hebraicam veritatem anni m̄ DCCCCLVII; secundum vero Septuaginta Interpretes anni v̄ CXCIX. Colliguntur autem omnes anni a creatione primi hominis usque in septimum annum Ludovici imperatoris, secundum Hebraicam veritatem, m̄ DCCCLXXVII, secundum Septuaginta vi
decem et novem.

CAPUT LXVI.

De indictionibus.

Disc. Quid in secundo tramite circuli decennovennalis continetur? MAG. Indictiones quindecim annorum circuitu in sua semper vestigia reduces. Disc. Unde vero hæ primæ indictiones, et propter quid ordinatæ sunt? MAG. Antiqua ergo Romanorum industria comperimus eas ad cavendum errorem qui de temporibus forte oboriri poterat institutas. Dum enim, verbi gratia, quilibet imperator medio anni tempore vita vel regno decederet, poterat evenire ut eundem annum unus historicus ejusdem regis ascriberet temporibus, eo quod ejus partem regnaret; alter vero historicus ejusdem successoris illius potius ad titulandum putaret, eo quod et hic partem æque ejus haberet in regno. Verum ne per hujusmodi dissonantiam error temporibus inolesceret, statuerunt indictiones, quibus uterque scriptor, imo etiam vulgus omne, temporum cursum facillime conservaret; quas pro facilitate quoque calculandi quindecim esse voluerunt, ut planissimo numero et ad multiplicandum promptissimo compendiosius tractati temporis status in memoriam possit reduci. Quidam autem putant quia quondam in republica, propter censum quinto anno peractum, urbs Roma lustrabatur, ad indiculum ternæ lustrationis et cen-

sus indictiones esse conditas. Incipiunt autem indictiones ab octavo Kal. Octobris, ibidemque terminantur

CAPUT LXVII.

Argumentum de indictionibus.

Disc. Argumentum autem ad inventiendas ipsas indictiones volo ut mihi componas. MAG. Si autem velis argumento cognoscere quota sit indictio, sume annos Domini quotcunque fuerint, ut puta in præsentis anni quarta decima indictione DCCCXX. Adde regulares tres, quia quando incarnatio Domini facta est, tres anni de illo circulo indictionum qui tunc fuit præcesserunt. Quibus additis ad priorem numerum, fiunt simul anni DCCCXXIII. Hos divide per quindecim. Quinquies et quater quindenarii faciunt DCCCX, et remanent tredecim. Tertia decima est indictio anno præsentis.

CAPUT LXVIII.

De epactis lunaribus.

Disc. De epactis ergo lunaribus jam nunc, reor, tempus adest ut dicas. MAG. Est utique, quia tertia præfati circuli linea continet epactas lunares, quæ ad cursum solis annuatim undenis diebus accrescere solent. Inde quippe epactæ Græco vocabulo, id est, adjectiones, sunt dictæ, quod per annos singulos undecim dierum, ut diximus, accumuluntur augmento; vel certe quia ad inventiendas quotæ sunt lunæ Kalendarum duodecim per totum adjiciuntur annum. Et quidem per totum anni vertentis orbem suas quæque dies habet adjectiones lunares undecim. Nam, verbi gratia, si hodie, cum scribo, in undecimo Kal. Augusti septima est luna, post annum in ipsis Kalendis octava decima est, post duos annos vicesima nona. Nec eadem huc quæ nunc est prius quam decem et novem annorum peracto circulo redit. Sed proprie quæ in circulo decenniali adnotatæ sunt epactæ lunam quota sit in undecimo Kal. Aprilis, ubi paschalis est festi principium, signant. Hanc præfixam succursus regulam semper observantes, ut quoties minorem sexto decimo numerum habent, paschalem lunam præferant, quoties autem majorem, in sequentem lunam Pascha quærendum demonstrent. Quia nimirum lunæ paschalis plenitudo non æquinoctium præire, sed, sicut in principio creaturarum ordinatum est, sequi potius debet.

CAPUT LXIX.

Argumentum de epactis.

Disc. Argumentum de eisdem epactis inventiendis dicitur. MAG. Si vis cognoscere quotæ epactæ sint, sume annos Domini quot fuerint, ut puta in præsentis anni quarta decima indictione DCCCXX. Partire per decem et novem. Quadragies et ter denarii et noveni faciunt DCCC et VII, et remanent tres. Illud item per undecim multiplica, quia in denario numero epactæ crescunt. Fiunt triginta tres. Tolle triginta, et remanent tres. Tres epactæ sunt anno præsentis. Quando æquam divisionem annorum Domini numerus recipit, nullæ sunt epactæ.

CAPUT LXX.

De regulis lunaribus.

Disc. Illi ergo numeri qui per singulos menses epactis lunaribus associantur, unde originem sumpserunt? **MAC.** Ex consideratione lunæ, quæ eo anno quo nullæ epactæ sunt aliquam in Kalendis mensium necesse est habeat ætatem. Primo ergo decennovennalis circuli anno, in quo nullæ sunt epactæ, in Kal. Januarii non est luna, in Kal. Februarii decima, in Kal. Martii nona, in Kal. Aprilis decima, in Kal. Maii undecima, in Kal. Junias duodecima, in Kal. Jul. tertia decima, in Kal. Augusti quarta decima, in Kal. Septembris sexta decima, in Kal. Octobris septima decima, in Kal. Novembris octava decima, in Kal. Decembris octava decima. Hos tibi numeros pro regularibus singulorum mensium sume. Quibus annuas addens epactas, lunam quota sit per Kalendas quasque sine errore reperies. Si enim vis scire quota est luna in Kal. Januarii anno secundo circuli decennovennalis, tene noveni regulares, adde epactas undecim, fiunt viginti : vicesima est luna. Si vis scire quota est luna in Kal. Jun. anno tertio, tene regulares duodecim, adde epactas anni illius viginti duas, fiunt triginta quatuor ; tolle triginta, remanent quatuor : quarta est luna in Kalendis memoratas. Disc. Nunquid hæc regula argumenti fixa manet per totum circulum decennovennalem? **MAC.** Manet, præter annos tres, in quibus idem argumentum stabilitatem sui tenoris conservare nequeat, octavus videlicet, undecimus, et nonus decimus, cui causam mutandi varia facit ac dispersa per annum embolismorum insertio. Siquidem anno octavo luna Kalendarum Maiarum, juxta rationem quidem argumenti vicesima octava computatur. Sed propter embolismum, qui in Martio mense inseritur, vicesima septima probatur existere. Item in Kal. Jul. juxta argumentum tricesima potuit fieri luna. Sed propter adjectionem diei quem superfluitas embolismi attulerat, fit vicesima nona. Item anno undecimo, quia luna embolismi pridie Nonas Decembris accenditur, facit lunam in Kal. Mart. vicesimam esse et octavam, cum hanc ratio argumenti vicesimam nonam tunc existere doceat. Item anno decimo nono, quia luna embolismi tertio die Nonarum Martiarum incipit, cogit lunam in Kal. Maii vicesimam octavam computari, cum vicesima nona secundum argumenti calculationem canatur. Notandum autem quod hoc argumentum a Septembrio quidam incipient, ponentes eidem Septembrio regulares quinque, Octobrio v, Novembrio vii, Decembrio vii, etc., ut supra nos posuimus. Quod ob auctoritatem Ægyptiorum rationabiliter prorsus agunt ; ut a quibus origo computandi sumpta est, eorum quoque in computando anni principium imitentur. Verum aliis aptius multo et expeditius videtur ut computationis, quantum non necessitas rationis obsistit, a principio anni sui, etiam apud Roma-

A nos incipiat et usque ad terminum anni rato atque intemerato ordine procurrat.

CAPUT LXXI.

De concurrentibus, id est, epactis solaribus.

Disc. De epactis solaribus ordo deposcit ut dicas, quia de lunaribus jam dixisti. **MAC.** Quarto igitur decennovennalis circuli tramite signantur epactæ solis, id est, concurrentes septimanæ dies, unius semper ternos per annos, duorum autem per annum bissextilem usque ad septimum numerum adjectione crescentes ; quarum circulus habet annos quater septenos, id est, viginti octo. Quia nimirum non ante potest consummari quam bissextus, qui quarto redire solet anno, cunctos septimanæ dies contingat, Dominicam videlicet, sextam feriam, quartam feriam, secundam feriam, sabbatum, quintam feriam, tertiam feriam : hoc etenim illos ordine percurrit. Cujus circuli talis est cursus ut quæcunque bissexti anno sunt concurrentes, ipsæ et ante quinquennium fuerint, et post sex annos futuræ sint quæ primo post bissextum anno sunt eadem et ante annos undecim transierint, et post sex redeant quæ secundo post bissextum eadem et ante annos septem fuerint et post undecim redeant. Quæ tertio post bissextum, ipsæ et ante sex annos præterierint, et post quinque revertantur. Et hujus ordo discretionis cunctos annorum vertentium complectitur dies. Disc. Nunquid hic circulus epactarum solis decennovennales circulos aliquo modo ordinat? **MAC.** Etiam. Nam hujus gyri solaris, qui viginti octo annis peragitur, causa facit decennovennales circulos viginti octo debere compleri priusquam idem per omnia paschalis observantiæ cursus in se ipsum redeat, ut omnis nimirum hujus circuli annus caput circuli decennovennalis instituat, itemque annus quisque circuli decennovennalis hujus caput assequatur, ac per hoc tota paschalis observantiæ series non minus quingentis triginta duobus explicetur.

CAPUT LXXII.

Argumentum de epactis solaribus.

Disc. Si aliquod sit argumentum de epactis solaribus, peto ut proferas. **MAC.** Si vis conjicere argumento quod sint adjectiones solis, id est, concurrentes septimanæ dies, sume annos ab incarnatione Domini quot fuerint, ut puta in præsentem dcccxx per indictionem tertiam decimam, et annorum qui fuerint quartam partem semper adjice, id est, nunc ducentos quinque, quia quarto anno semper bissextus adjici solet. Nec aliter divisio per septenarium rata erit, nisi bissextilis dies adjiciatur. His ergo additis, fiunt simul mille viginti quinque. His item adde quatuor, quia quatuor concurrentes fuerunt eo anno quando incarnatio Domini facta est, fiunt mille viginti novem ; divide hunc numerum totum per septies centies : ergo septeni sunt septingenti. Item quadragies septeni cclxxx, et septies septeni xlix. Junge ergo hos numeros, id est dcc et cclxxx ac xlix, fiunt mxxix ; et quia nihil remanet,

septem sunt concurrentes. Quando autem aliquid remanserit, ipso numero ostendet quot sint ejusdem anni concurrentes. Disc. Unde ergo concurrentes istæ nascuntur? **MAG.** Ex uno ergo [numero illo] qui in anno solari super quinquaginta et duas hebdomadas remanet. Quia annus solis eadem die qua incipit, eadem finitur, nisi bissextus eveniat. Si autem bissextilis annus erit, secundo die finitur. Verbi gratia : præsens annus primam diem habuit Dominicam : et quia bissextus intervenit, novissimam diem habebit secundam feriam.

CAPUT LXXIII.

De regulis solaribus.

Disc. Regulares igitur qui dicuntur ad epactas solis adjecti, unde nascuntur? **MAG.** Ex numero videlicet illo qui ultra septenarium excedit. Nam Januarius habet regulares duos, Februarius quinque, Martius quinque, Aprilis unum, Maius tres. Junius sex, Julius unum, Augustus quatuor, September septem, October duos, November quinque, December septem. Regulares namque isti hoc specialiter indicant, quota sit feria per Kalendas singulorum mensium eo anno quo septem concurrentes ascripti sunt dies. Cæteris vero annis addis concurrentes, quotquot in præsentem fuerint adnotati, ad regulares mensium singulorum. Et ita diem Kalendarum sine errore semper invenies. Hoc tantum memor esto ut cum imminente anno bissextili unus concurrentium intermittendus est dies, eo tamen numero quem intermissurus es Januario Februarioque utaris, at in Kalendis primum Martii per illum qui circulo continetur solis computare incipias. Cum ergo diem Kalendarum, verbi gratia Januarianum, quærere vis, dicis : Januarius duos; adde concurrentes septimanæ dies qui fuerint anno quo computas, ut puta tres; fiunt quinque : quinta feria intrant Kalendæ Januariæ. Item anno qui sex habet concurrentes, sume quinque regulares mensis Martii, adde concurrentes sex, fiunt undecim; tolle septem, remanent quatuor : quarta feria sunt Kalendæ Martiæ.

CAPUT LXXIV.

Argumentum de solis et lunæ cursu per dies anni.

Disc. Nunquid aliud argumentum de epactis solaribus exstat? **MAG.** Illud utique pro argumento ponant quod quota fuerat feria in nono Kal. Aprilis, tot concurrentes erunt per singulos annos. Sed est vetus argumentum non modo de Kalendarum, verum et de quorumlibet inter Kalendas dierum luna vel feria dignoscenda repertum, aliquando quidem gravius ad discendum, sed majorum nobis auctoritate contraditum. Si ergo vis scire hoc vel illo die quota sit luna, computa dies a principio mensis Januarii usque in diem de quo inquiris. Et cum scieris; adde etiam lunæ quæ fuerit in Kalendis Januariis; partire omnia per quinquaginta novem, et si amplius triginti remanserint, tolle triginta; et quod superest, ipsa est luna dici quem quæreris. Item si vis scire hoc vel illo die quota sit feria, computa dies a Kalendis Januariis usque in diem de quo

A inquiris, et cum noveris, adde feriam quæ fuit die Kalendarum Januarianum; et si bissextilis annus est, etiam bissexti diem, postquam transierit, augmentare memento : partire omnia per septem, et quod remanet, diem tibi septimanæ quæ sit, ubicunque quæreris, ostendit. Quod ita solum sine labore currit argumentum, si numerum mensium singulorum per Kalendas Nonas et Idus memoriter decantare consuescas ita. Januarius in Kalendis cccclxvi, in Nonas vi, in Idus xiii. Februarius in Kalendis xxxii, in Nonas xxxvi, in Idus xliv. Martius in Kalendis lx, in Nonas lxvi, in Idus lxxiv. Aprilis in Kalendis xci, in Non. xcvi, in Idus ciii. Maius in Kalendis cxxi, in Non. cxxvi, in Idus cxxv. Junius in Kalendis clii, in Non. cliii, in Idus clxiv. Julius in Kalendis clxxxii, in Non. clxxxviii, in Idus cxliiii. **B** Augustus in Kalendis ccxiii, in Nonas ccxvii, in Idus ccxxv. September in Kalendis ccxlii, in Non. ccxlviii, in Idus cclvi. October in Kalendis ccxlii, in Non. cclxxx, in Idus cclxxxviii. November in Kalendis cccv, in Non. cccix, in Idus ccc et vii. December in Kalendis cccxxxv, in Non. cccxxxix, in Idus cccxlvii. Si ergo vis scire, verbi gratia, anno præsentem, quota est luna in Kalendis Augusti, dicito : Augustus in Kalendis ccxiii; adde diem bissextilem, quia bissextus hoc anno fuit. Adde et lunam tertiam decimam, quæ fuit in Kalendis Januarii; fiunt cccxvii; subtrahe unum, quia diem Kalendarum Januarianum bis adnumerasti in principio dierum anni et in laminatione mensis Januarii, fiunt cccxv, partire per lix : ter lix, clxxxvii : et remanent xlvi; recide xx, et remanent x et viii : tolle bissextilem, quem in luna Februarii mensis addidisti, et restant decem et septem : septima decima est luna anno præsentem in Kalendis Augusti. Item si vis scire quota sit feria in ipsis Kalendis, dicito : Augustus in Kalendis, ccxiii, subtrahe unum, et adde feriam quæ fuit in Kalendis Januarii, id est, primam; adde et diem bissextilem, fiunt item cccxiv; partire omnia per septem : tricies septeni, ccc, et remanent quatuor : quarta feria est in Kal. Augusti.

CAPUT LXXV.

Item argumentum per dies mensis de eadem re.

D Adjiciunt et aliud argumentum per dies mensis secundum solem et secundum lunam ita. Si vis scire quota sit feria, de quocunque die inquirere volueris, accipe dies ipsius mensis præteritis, et unum semper subtrahe. Adde et numerum quota fuerit feria in Kalendis ipsius mensis, partire omnia per septem, et quot remanserint, tota feria erit illius diei de quo inquiris, et luna similiter. Si vis scire quota luna est in unaquaque die præsentem, collige simul epactas quæ fuerunt in Kalendis mensis cujuscunque volueris et dies mensis illius usque in præsentem quamlibet diem; dimitte semper unum, hoc est, illum diem Kalendarum, quia illum computasti cum epactis, ne iterum debeas computare cum die

bus mensis : et si ille mensis tricesimam lunam debet habere, dimitte triginta ; aut si vicesimam nonam lunam solet habere, dimitte viginti novem : quotus numerus remanserit, tota erit epacta in illa die. Si autem illum numerum epactarum, quæ currunt in Kalendis mensium et dierum, mensium numerum simul non pervenerit ad triginta vel viginti novem, quotus numerus fuerit, tota erit luna præsens.

CAPUT LXXVI.

De reditu et computo articulari utrarumque epactarum solis et lunæ.

Disc. Quia de epactis solis et lunæ non parum jam dixisti, superest ut quomodo articulari digitorum computo conveniant dicas. **MAC.** Quidam autem, ob compendium calculandi, utriusque sideris ordinem circuli, et solaris videlicet et lunaris, transferunt in articulos. Nam quia manus humana articulos habet adjunctis unguibus decem et novem, singulis his singulos aptantes annos, lunarem cursum in læva manu intrinsecus a radice pollicis incipiunt, et in ungue minoris digiti intrinsecus eundem consummant. Item quia manus binæ articulos, exceptis unguibus, habent viginti octo, his singulos annos singulis aptant, inchoantes a minimo lævæ digito, et in dextræ pollice completentes, non ut in lunari cyclo singulos ex ordine digitos expedientes, sed ob rationem quadrantis per quaternos transversum digitos quadriennium omne signantes, ita ut minimorum bis terni articuli digitorum totidem bissextilis contineant annos, item proximorum a minimis bis terni articuli digitorum proximis ab his ternis bissextilis annos totidem explicent, secundi similiter secundos et tertii digiti tertios totidem annos æqua ratione complectantur, porro septimus bissextilis cum tribus se sequentibus annis bis binos sibi pollicum vindicet articulos. Hæc sive hoc sive alio quocumque sibi calculator ordinare voluerit modo, nihilominus circulum utriusque sideris libenter capient manus. Sed innumera hujus disciplinæ, sicut et cæterarum artium, melius vivæ vocis alloquio quam styli signantis traduntur officio.

CAPUT LXXVII.

De cyclo lunari.

Disc. Cycli lunaris volo, et inhianter cupio, a te rationem audire. **MAC.** Cyclus ergo lunaris quinta regione circuli decennovennalis includitur, a quarto ejus incipiens, et tertio completur in anno; qui proprie Romanorum est, et ad mensem Januarium pertinens. Nam sicut annus quisque decennovennalis circuli propter legalem Hebræorum observationem a paschali mense inchoat, ibidemque finitur, ita et hic Romanorum institutione a luna Januarii mensis inchoat, atque ibi desinit. Sicut ille, sic et iste, primum et secundum communes annos, tertium habet embolismum, quartum et quintum communes, sextum embolismum, septimum communem, octa-

vum embolismum. Hendecas quoque cycli lunaris, instar decennovennalis circuli, septem annos communes et quatuor embolismos continet. Et habent communes anni menses lunares duodecim, id est, dies trecentos quinquaginta quatuor, embolismi autem menses tredecim, dies videlicet trecentos octuaginta quatuor, præter unum duntaxat septimum decimum cycli hujus annum, qui est decennovennalis primus, in qua unus dies ratione saltus lunaris intercipitur. Notandum autem quod primus cycli lunaris annus ideo in quarto decennovennalis circuli anno incipit, quia primam habet tunc lunam in Kalendis Januariis. Et sic per diversa loca cæteris annis inchoans, tandem post decem et novem annos ad eundem locum revertitur.

CAPUT LXXVIII.

Argumentum lunaris cycli.

Disc. Argumentum ejusdem cycli exprime. **MAC.** Si vis nosse cyclum lunæ quantum annum agat, sume annos Domini, ut puta **DCCCXX**. His subtrahere duos, quia quando Dominus incarnatus est, duo anni de cyclo lunari remanserint. Subtractis ergo duobus, remanent octingenti decem et octo. Hos partire per decem et novem : quadragies deni et noveni, **DCCLX** ; item ter deni et noveni, **LVI** ; qui superioribus juncti faciunt **DCCC** et **XVII**, et remanet unus : primus annus est cycli lunaris. Quoties autem nihil remanserit, nonus decimus est annus.

CAPUT LXXIX.

Argumentum quomodo sit luna in Kalendis Januariis.

Si vero velis nosse quomodo fuerit luna Kalendarum Januariarum, verbi gratia, anno præsentis decennovennali quarto, lunari primo, sume cyclum lunæ primum, multiplica per undecim. Undecies unus fiunt undecim ; adde unum regularem, hoc est, diem Kalendarum Januariarum, fiunt duodecim : duodecima luna fuit in Kalendis Januariis. Item si velis nosse anno lunari quinto quomodo sit luna in Kalendis Januariis, multiplica quinque per undecim, fiunt quinquaginta quinque ; adde unum semper regularem, fiunt quinquaginta sex ; partire per triginta, remanent viginti sex : vicesima sexta est luna in Kalendis Januariis anno quinto cycli lunaris. Item sume septem, multiplica per undecim, fiunt octoginta octo ; adde unum regularem, et partire per triginta, remanent viginti novem : vicesima nona est luna in Kalendis supra scriptis anno cycli lunaris octavo. Tantum memor esto decimo septimo, octavo decimo, et decimo nono cycli memorati anno, non unum, ut in reliquis, sed duos adjicere regulares : et lunam Kalendarum Januariarum sine errore reperies.

CAPUT LXXX.

De quarta decima luna paschali.

Disc. Nunc jam, ni fallor, locus expetit et ordo ut de quarta decima luna paschæ dicas, quæ nostrum Pascha demonstrat. Mac. Igitur ita est ut asseris. Sextus sæpediti circuli locus amplectitur lunas quartas decimas primi mensis, quibus veteres secundum legem Moysi Pascha celebrabant; ipsæque Paschæ Domini diem singulis annis absque omni ambiguitate demonstrant Christianis. Namque post quartam decimam lunam Dominica dies occurrit, ipsa est paschalis Dominicæ resurrectionis dies. Quæ quidem quarta decima luna primum in æquinoctio, id est, in duodecima Kalendarum Aprilium, ultimum vicesimo anni ab hinc die, id est, quarta decima Kalendarum Martiarum, suum vespere processum in terris ostendit. Quibus terminis per annos denos et novenos legali tempore paschalis observantiæ discursus constat esse comprehensus. Et si fieri possit ut eadem omnibus annis sabbati die luna quarta decima contigisset, nihil nostræ paschalis observantiæ tempus a legali discreparet. Nam et ipsi juxta legis edicta semper quarta decima luna primi mensis ad vesperam immolantes et comedentes agni immolati carnem, sanguinemque illius ad repellendum exterminatorem nostris postibus aspergentes, id est, baptismi et paschalis celebrantes solemniam missarum, spiritalem superaremus Ægyptum, atque illucescente mane in luna quinta decima mensis ejusdem primum azymorum diem intraremus, septemque dies ejusdem celebritatis legitimos a mane quinti decimi diei usque in vesperam vicesimi primi mensis ipsius, id est, a Dominico Paschæ usque in Dominicum octavum Paschæ debita veneratione compleverimus. Sed quoniam lunæ dies eadem diversas septimanæ devolvitur in ferias, id est, ut qui propter resurrectionem nostri Redemptoris in Dominicum diem Paschæ initium reservare docemur, aliquoties nostra festivitas septimo post legalium azymorum exordium die sumat ingressum. Non tamen unquam contingat ut non nostra solemnitas paschalis aliquem legalium Paschæ dierum, sæpe autem omnis intra se complectatur.

CAPUT LXXXI.

Argumentum de eadem luna quarta decima.

Disc. Cum quartæ decimæ lunæ rationem dares, exspecto quod argumentis eam comprobas atque confirmes. Mac. Denique multiplicia inde exstant argumenta. Sed primum oportet calculatorem quemque peritum quartas decimas lunas primi mensis, sicut et epactas lunæ annuas, retinere memoriter. Sed et si quis has quoque argumento invenire desiderat, videat quot sint epactæ lunares anni cujuscunque computare voluerit. Et si quidem quatuordecim vel quindecim sunt, undecima Kalendarum Aprilium vel duodecima Kalendarum earundem die quartam decimam lunam venire cognoscat. Quia ni-

PATROL. CVII.

A mirum undecimo Kalendarum supra scriptarum, sicut sæpe dictum est, proprius est omnium locus epactarum. Sin autem pauciores sunt epactæ, dimittat eas crescere per dies usque dum quartum decimum impleant numerum; et ibi se lunam Paschæ quartam decimam habere non dubitet. Porro plures quindenario numero si habuerit epactas, et has usque ad tricesimum numerum, id est, ipsius terminum mensis, per dies crescere sinat. Et sic a nova luna inchoans, atque usque ad quartam decimam ex ordine percurrrens, diem votis paschalibus aptum rite reperiet. Sed et hoc notandum quia quarta decima luna, si communis est annus, undecim diebus prius; si vero embolismus, decem et novem diebus tardius quam præcedente anno transierat semper redire consuevit, excepto uno duntaxat primo circuli decemnovennalis anno, in quo, propter rationem saltus lunaris, duodecim diebus annotinum cursum percurrere solet. Quærenda est igitur navitas lunæ quartæ decimæ ab octavo Iduum Martiarum usque in Nonas Aprilis, quæ primi mensis novorum initium ostendit. A duodecimo vero Kal. Aprilis usque quartum decimum Kal. Maii, in quacunque quarta decima luna occurrerit, ipsa ad celebrationem sancti Paschæ perducet.

CAPUT LXXXII.

Item aliud argumentum.

Est etiam alia ratio qualiter terminus paschalis inventi possit. Martius habet regulares triginta sex, Aprilis triginta quinque. Si vis invenire terminum in Martio aut Aprile, subtrahere de ipsis regularibus in quo mense e duobus computare vis epactam quæ eodem anno currit; et si plus triginta habueris, tolle etiam triginta; et quanti superfuerint, totidem dies infra ipsum mensem habebis terminum. Verbi gratia: anno præsentis terminus paschalis fuit quarto Non. Aprilis; mensis Aprilis habet regulares triginta quinque: tolle ex his epactam quæ hoc anno est, id est tres, et remanent triginta duo; recide triginta, et restant duo: secunda die mensis Aprilis fuit terminus paschalis. Item anno futuro, quando terminus paschalis erit xi Kal. Aprilis, ita argumento conjicies illum: Martius habet regulares triginta sex; aufer ab eis epactam ipsius anni, hoc est quatuordecim, remanent viginti duo: vicesima die secunda mensis Martii erit terminus paschalis anno futuro. Si autem feriam argumento comprehendere velis in qua terminus paschalis constet, sume regulares ipsorum mensium ad hoc dispositos, et sic sine errore illud reperies. Quia Martius habet regulares quatuor, Aprilis vero septem, tene, conjunge illos ad numerum dierum mensis illius de quo inquiris, quos habet usque ad terminum paschalem, junge et concurrentes simul, partire omnia per septenarium numerum, et quot remanserit, talis feria erit; si autem nihil remanserit, sabbatum est. Verbi gratia: anno præsentis tene duos dies mensis Aprilis, junge regulares septem ipsius mensis et concurrentem septimum

presentis anni, fiunt sexdecim; divide omnia per septem: bis septem, quatuordecim, et remanent duo: secunda feria fuit anno hoc terminus paschalis. Item anno proxime futuro tene viginti duos dies mensis Martii qui sunt usque ad terminum paschalem; adde et regulares quatuor et concurrentem unum qui in ipso est anno, fiunt simul viginti septem; partire per septem: ter septem, viginti et unus, et remanent sex: sexta feria erit terminus paschalis anno futuro. Disc. Nunquid aliquod inde exstat argumentum unde sciri possit utrum in Martio aut in Aprili sit terminus paschalis? **MAC.** Ex epactis utique facillime agnoscere poteris, quarum proprie locus est in XI Kal. Aprilis, utrum in Martio an in Aprile quarta decima luna eveniat: quia si plus quindecim aut minus quinque epactis habueris, in prædictis Calendis Aprilis quarta decima luna deputatur. Si vero minus quindecim aut plus quinque habes, cum Martio. Disc. Ipsos ergo regulares quos dixisti Martio esse triginta sex, Aprili vero triginta quinque, vellem ut enarres unde venirent. **MAC.** Ex auctoritate Ægyptiorum, qui quinque dies quos epagomenos vocant, post finem novissimi mensis adjiciunt. Ita enim hic quinque dies ad numerum dierum quos uterque mensis habet adjiciuntur, videlicet Martio, qui triginta et unum, et Aprili, qui triginta dies continet, ut, ablatis epactis ejusdem anni de quo inquiris, certus remaneat numerus qui terminum paschalem demonstret. Verbi gratia: primo anno circuli decennovennalis quod tricesimus est numerus epactarum recide a regularibus Aprilis mensis triginta, remanent quinque: quinta die ejusdem mensis est terminus paschalis.

CAPUT LXXXIII.

Item aliud argumentum de terminis paschalibus, et de accensione lunæ primi mensis, et de terminis quadragesimalibus, qualiter concordiam inter se habeant.

Sicut regulatur Dominica dies festi paschalis ad quartam decimam lunam primi mensis, ita initium Quadragesimæ regulatur et observatur secundum lunam mensis Martii. Quæcunque enim Dominica secuta fuerit quartam decimam lunam primi mensis, **D**

A sine dubio paschalis festi erit. Ita et quæcunque Dominica assecuta fuerit secundam lunam mensis Martii, initium erit Quadragesimæ. Et sicut quarta decima luna paschalis habet decem et novem dies inter duos menses solis per decem et novem annos, qui dicuntur termini paschales, hoc est, Non. Aprilis, VIII Kal. Aprilis, et reliqua, sic etiam accensio lunæ primi mensis per decem et novem dies solis decurret; qui sunt decima Kal. Aprilis, quarto Id. Martii, et reliqua. Tot etiam terminos per decem et novem dies mensis habet secunda luna Martii mensis, a qua regulatur initium Quadragesimæ, hoc est, octavo Kal. Martii, tertio Id. Februarii, et reliqua. Et secundum ordinem quo scripti sunt termini paschales decem et novem, sic et termini accensionis lunæ primi mensis decem et novem et termini secundæ lunæ decem et novem sibi invicem respondent et conveniunt et in luna et in feria et in regularibus. Sicut enim luna paschalis habet decem et novem regulares, qui simul et concurrentes cujuslibet anni presentis conjuncti demonstrant diem septimanæ in quarta decima luna paschali, ita item regulares terminis initii superpositi et concurrentes presentis cujuslibet anni demonstrant diem septimanæ in secunda luna initio Quadragesimæ. Notandum tamen quod quadragesimalis terminus, quando ante sextum Kal. Martias fuerit, et bissextus eodem anno evenerit, non observat præscripta loca terminorum, propter bissextum in luna, quem februario addi debere diximus. Et ob hoc in sequentem diem transferendus est, ut concordet cum termino paschali in feria. Verbi gratia: in presenti anno terminus Quadragesimæ, qui conscriptus est in undecimo Kal. Martias, translatus est in Kal. Martias propter bissextum, quem in luna mensis Februarii duodecimo Kal. Martias inseruimus. Hos autem terminos quadragesimales, et accensionem lunæ primi mensis, et terminos paschales, et eorum regulares, et terminos rogationum, qui sunt in vicesima prima luna mensis Maii, et ad ætatem lunæ in tempore letaniorum et ascensionis Domini inveniendam, promptissimi existunt. Hæc tamen omnia subjecta descriptio demonstrat congruentissime per illas columellas.

<i>Termini quadragesimalis.</i>	<i>Regulares.</i>	<i>Terminiacensionis lunæ paschalis.</i>	<i>Luna prima primi mensis.</i>	<i>Concurrentes.</i>	<i>Termini paschales.</i>	<i>Regulares.</i>	<i>Termini rogationum.</i>	<i>Epacta.</i>	<i>De communibus et embolismis annis.</i>
viii Kal. Mart.	v.	x Kal. April.	x Kal. April.	B. i.	Non. April.	v.	v Idus Maii.	Nullæ.	Communis.
iiii Id. Febr.	i.	v Id. Mart.	iv Id. Mart.	ii. iii.	viii Kal. April.	i.	ii Kal. Maii.	xi.	Communis.
vi Non. Mart.	vi.	ii Kal. April.	ii Kal. April.	iv.	Id. April.	vi.	xiv Kal. Jun.	xxii.	Embolismus.
xi Kal. Mart.	ii.	xiii Kal. April.	xiii Kal. April.	B. vi.	iv Non. April.	ii.	viii. Id. Maii.	iii.	Communis.
vi Id. Febr.	v.	vii Id. Mart.	vii Id. Mart.	i. ii.	xi Kal. April.	v.	v Kal. Maii.	xiv.	Communis.
iii Kal. Mart.	iii.	v Kal. April.	iv Kal. April.	B. iv.	iv Id. April.	iii.	xvii Kal. Jun.	xxv.	Embolismus.
xiv Kal. Mart.	vi.	xvi Kal. April.	xvi Kal. April.	v. vi.	iii Kal. April.	vi.	iv Non. Maii.	vi.	Communis.
Non. Mart.	iv.	Prid. Non. April.	Non. April.	vii.	xiv Kal. Maii.	iv.	ix Kal. Jun.	xvii.	Embolismus.
vi Kal. Mart.	vii.	viii Kal. April.	viii Kal. April.	B. iii. iv.	vii Id. April.	vii.	iii Id. Maii.	xxviii.	Communis.
Idus Februarii.	iii.	ii Id. Mart.	Prid. Id. Mart.	v.	vi Kal. April.	iii.	vi Non. Maii.	ix.	Communis.
iv Non. Mart.	i.	v Non. April.	iv Non. Mart.	B. vii.	xvii Kal. Maii.	i.	xii Kal. Jun.	xx.	Embolismus.
ix Kal. Mart.	iv.	xi Kal. April.	xi Kal. April.	i. ii.	Prid. Non. April.	iv.	vi Id. Jun.	i.	Communis.
iv Id. Febr.	vii.	v Id. Mart.	v Id. Mart.	iii.	ix Kal. April.	vii.	iii Kal. Maii.	xii.	Communis.
Kal. Martias.	v.	iii Kal. April.	iii Kal. April.	B. v.	Prid. Id. April.	v.	xv Kal. Jun.	xxiii.	Embolismus.
xii Kal. Mart.	i.	xv Kal. April.	xiv Kal. April.	vi. vii.	Kal. April.	i.	Non. Maii.	iv.	Communis.
vii Id. Febr.	iv.	Non. Mart.	viii Id. April.	B. iii.	xii Kal. April.	iv.	vi Kal. Maii.	xv.	Communis.
iv Kal. Mart.	ii. ð	vi. Kal. April.	vi Kal. April.	iv.	v Id. April.	ii.	Idus Maii.	xxvi.	Embolismus.
xv Kal. Mart.	v.	xvii Kal. April.	xvii Kal. April.	v.	iv Kal. April.	v.	iv Non. Maii.	vii.	Communis.
Prid. Non. Mart.	iii.	ii Non. Mart.	Prid. Non. Mart.	vi.	xv Kal. Maii.	iii.	x Kal. Maii.	xviii.	Communis.

O G D.

CAPUT LXXXIV.

Item de eadem re argumentum versibus comprehensum.

Hos quidem regulares, qui superius conscripti sunt, simul cum terminis paschalibus, quidam versibus comprehendit, quo facilius in cantatione pariter dignoscerentur, ita :

Non. Aprilis norunt quinos.
 Octenæ Kalendas assi depromunt.
 Idus Aprilis etiam sexis.
 Nonæ quartanæ namque dipondio.
 Item undenæ ambiunt quinos.
 Quatuor Idus capiunt ternos.
 Ternas Kalendas titulant senæ.
 Quatuor denæ cubant in quadris.
 Septenas Idus septus elegunt.
 Senæ Kalendæ sortiunt ternos.
 Denas septenas danamassi.
 Pridie Nonarum porro quaternis.
 Novenæ notantur namque septenis.
 Pridias Idus panditur quinis.
 Pridias Kalendas unus exprimit.
 Duodenas namque docte quaternis.
 Speciem quintam speramus duobus
 Quaternæ Kalendæ quinque coniciunt.

His ergo regularibus additis anni præsentis concurrentibus, totaque summa in septem distributa, quotus numerus remanserit, tota feria erit in termino paschali. Si autem totum numerum per septem partitus fuerit, sabbato erit ille terminus paschalis. Scias autem eosdem regulares esse in terminis quadragesimalibus, et dies accensionis lunæ primi mensis. et terminus paschalis. Est autem æqualis ratio, et æqualis observatio inter accensionem lunæ primi mensis et quartam decimam lunam paschalem et initium quadragesimæ. Sicut enim accensio lunæ primi mensis discurrit inter viginti et novem dies, hoc est, a Nonis Martii usque in secundo Nonas Aprilis, ita prima luna primi mensis ab octavo Idus Martii usque ad Nonas Aprilis variatur. Et sicut enim quarta decima luna paschalis inter viginti et novem dies discurrit, id est, a duodecimo Kal. Aprilis usque ad quartum decimum Kal. Maii, ita ergo et accensio lunæ initii quadragesimæ inter viginti et novem dies variatur, hoc est, a Nonis Februarii usque in tertio Non. Martii discurrit. Ille autem terminus quadragesimalis ab septimo Id. Februarii incipit usque ad Nonas Martias. Viginti et novem dies sunt inter istos duos terminos. Sic etiam et termini Rogationum inter viginti et novem dies discurrunt, hoc est, a decimo sexto Kal. Maii usque nono Kal. Junias.

CAPUT LXXXV.

Argumentum ad inveniendum initium primi mensis.

Disc. Si aliquod adhuc restet argumentum de termino paschali, ne te, rogô, tædeat edicere. MAG. Est ergo de inchoatione primi mensis tale argumentum. Si enim velis agnoscere initium primi mensis, hoc est, ubi principium sit lunæ paschalis, scias eodem

A anno de quo inquis quot epactæ sint in Kalendis Januariis; et quota luna fuerit, tot dies in Martio mense a fine retro subtrahas. Et ubi deveneris, ibi initium primi mensis invenies; exceptis tribus embolismis, id est, in novissimo embolismo ogdoadis, et primo embolismo hendecadis, et novissimo embolismo hendecadis. In novissimo enim embolismo ogdoadis initium primi mensis in Nonis Aprilis invenitur. In primo autem hendecadæ, in quarto Non. Aprilis invenitur. In ultimo vero embolismo hendecadis, in secundo Non. Aprilis principium primi mensis invenietur. Hæc observatio nunquam fallit.

CAPUT LXXXVI.

De die Dominico Paschæ.

Disc. De nostro ergo Pascha valde desidero ut B plenam rationem reddas. Quia taliter, ut reor, quartæ decimæ lunæ antiqui videlicet Judæorum Paschæ rationem utiliter tenemus si Pascha verum, secundum Apostolum, quod immolatus est Christus, veraciter et congrua religione observemus. MAG. Ita est ut asseris; quia finis legis Christus est ad justitiam omni credenti. Septimo ergo decennovenalis circuli titulo dies Paschæ Dominicus comprehenditur, qui de Dominica nostri Salvatoris resurrectione a mortuis exordium cepit. Nam cum in Veteri Testamento tribus argumentorum iudicii paschale tempus sit observari præceptum, videlicet ut post æquinoctium, ut mense primo, ut tertia ejus septimana, id est, a vespera quartæ decimæ usque in vesperam, id est terminum vicesimæ primæ celebretur, quarta in ejusdem observatione regula est C nobis tempore Dominicæ resurrectionis imposita, ut cum æquinoctio transcenso lunam primi mensis, quartam decimam vespere ortum facere viderimus, non statim ad faciendum Pascha prosiliaamus, sed, Dominicum diem, quo ipse Pascha, id est, transitum de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem, de pœna ad gloriam resurgendo facere dignatus est, exspectantes, in ipso tandem congruæ Paschæ solemnia celebremus. Quod si quis objecerit non æquinoctii memoriam, sed tantum primi mensis et tertiæ in eo septimæ posuisse legiferum, sciat quia etsi æquinoctium nominatim non exprimit, in hoc tamen ipso quod a plenilunio primi mensis Pascha faciendum præcipit, æquinoctii transcensum plenaria ratione deponit. Quoniam absque D ulla dubietate constat eam quæ primo transitu æquinoctio plenum suum globum ostenderit, primi mensis existere lunam. Quoties ergo diem Dominicum mox adventare quinta decima luna habemus, nil nostrum tempus paschale a regula dissonat, quamvis aliis sacramentorum generibus ejusdem Paschæ solemnia colamus. Quoties vero secundo vel tertio vel quarto vel quinto vel sexto vel septimo abhinc die idem Dominicus occurrerit, nec sic quidem legem aut prophetas solvimus, sed evangelicæ potius gratiæ sacramenta adimplemus. Quia enim et Salvator noster, sicut Theophilus venerabilis Alexandriae episcopus scribit, quarta decima quidem est

luna traditus, hoc est quinta die post sabbatum, A quinta decima autem crucifixus, die tertia resurrexit, hoc est, septima decima luna, quæ tunc in Dominica die videtur inventa, sicuti ex Evangeliorum observatione comperimus, habemus ergo solatium quo recte facere Pascha possimus, etiamsi dilatio fuerit consecuta, propter incurrentem necessitatem, ut si quarta decima primi mensis in sabbato evenierit luna, aut si in aliis ante sabbatum diebus septimanæ sequentis acciderit, sine dubitatione Pascha celebretur; si vero in Dominicam incidit, omnino in septimanam sequentem differamus propter eas quas testamur causas. Primum quidem ne tertia decima luna inventa in sabbati die solvamus jejunium, quod consequens non est, quod nec ipsa lex præcepit, maxime cum et lumen ipsius lunæ imperfectum adhuc in proprio globo esse videatur. Deinde ne Dominica die luna quarta decima constituta jejunare cogamur, indecentem rem illicitamque facientes. Hæc enim Manichæorum recte consuetudo possedit. Quoniam igitur nec quarta decima luna veniente in Dominicum diem jejunare debemus, neque consequens est ut si in sabbati die tertia decima eveniat, solvamus jejunium, necessario asserimus hoc in septimanam sequentem debere differri, sicut paulo superius comprehendimus, non tamen ex hac dilatione prævaricatione aliqua circa paschalem calculum perpetrata. Quemadmodum enim decimus numerus complectitur primum, sic et quoties quarta decima luna in Dominicum incurrit diem, eo quod in eo jejunare non liceat, in proxima septimanam differri necesse est diem Paschæ. Nulla enim ex hoc imminutio feri Paschæ videtur, quia ipsi sequentes dies complectuntur et reliquos.

CAPUT LXXXVII.

Opinio diversorum ubi primum sit Dominica dies resurrectionis Domini celebrata.

Disc. Ubi autem Dominicæ resurrectionis dies primum fuerit certum haberi vellem. MAG. Varie autem id refertur. Et quidem, ut supra memoravimus, quidam octavo Kalendarum Aprilium, sed alii sexto, nonnulli quinto Kalendarum earumdem die fuisse asseverant. Ubi notandum quia si octavo Kalendarum memoratarum, ut antiquiores scripsere, resurrectio Domini facta est, quintus profecto circuli decennovennalis tunc agebatur annus habens concurrentes septem et lunam quartam decimam, sicut semper undecimo Kal. Aprilis. Si autem sexto Kal. Aprilis Dominus resurrexit, tertius decimus circuli præfati annus existit, quinque habens concurrentes et lunam quartam decimam, ut semper nono Kal. Aprilis. Porro si quinto Kalendarum supra scriptarum resurrectio celebrata est Christi, secundus circuli decennovennalis existens annus concurrentes habebat quatuor et lunam tertiam decimam, sicut semper octavo Kal. Aprilis. Quæ cuncta septimæ decimæ lunæ, et in qua die Dominico primo sacrosanctæ resurrectionis sunt acta mysteria, cursu panduntur indubio. Tantum diligentis-

A sime cavendum ne hanc sexta decima luna, ut quidam, patratam confirmando, non solum inevitabile nostræ calculationis dispendium, sed et gravissimum catholicæ fidei incurramus periculum.

CAPUT LXXXVIII.

Argumentum ad inveniendum diem Dominicam Paschæ.

Disc. Nunquid est aliquod de Dominica Paschæ argumentum, sicut et de quarta decima luna esse ostendisti? MAG. Illud pro argumento ponunt, quia quot dies ante pridie Idus Aprilis habueris Pascha, tot diebus ante Kalendas Martias habebis initium Quadragesimæ. Et quot dies post pridie Idus Aprilis habueris Pascha, tot idem diebus Kalendas Martias habebis initium Quadragesimæ. Et si pridie Idus Aprilis Pascha habueris, Kalendis Martiis initium Quadragesimæ habebis. Quot dies ante Kal. Aprilis habueris Pascha, tantos dies ante duodecimum Kal. Martias habebis initium Quadragesimæ. Et quot dies post Kalendas Aprilis habueris Pascha, tot diebus post duodecimum Kalendas Martias habebis initium Quadragesimæ. Disc. In quot diebus evenit nobis Pascha celebrare? MAG. Triginta quatuor vel triginta quinque, id est, ab undecima Kal. April. usque in septimam Kal. Maii. Et hoc in decennovennali cyclo fit propter concordiam epactarum. Isti triginta quinque dies sunt inde quia in ccccliv dies anni communes progrediuntur, et anni embolismi usque in trecenti lxxxiv, quia in communibus annis ante ccccliv dies Pascha non licet celebrare, supra vero licet. In embolismo autem anno ante cccclxxxiv non decet celebrari, supra vero decet. Iste ergo numerus dierum in communibus annis et embolismis in celebratione Paschæ observandus est.

CAPUT LXXXIX.

De luna Dominicæ Paschæ.

Disc. De ultimo tramite decennovennalis circuli nunc, ni fallor, ordo exposcit ut dicas. MAG. Ultima sane memorati circuli meta panduntur lunæ Dominicæ Paschæ, propter variantem ejusdem Dominici occursum, septem dierum ambitu inclusæ, id est, a quinta decima usque ad vicesimam primam. Qui pro certo dies creberrima legis sunt adnotatione præfixi, dicente Domino: *Primo mense, quarta decima die mensis, comedetis azyma usque ad diem vicesimum primum ejusdem mensis ad vesperam. Septem diebus fermentatum non inveniatur in domibus vestris.* Cujus primi mensis septemque ejus dierum azymorum nunc regula talis est, ut quæ post æquinoctium quinta decima luna occurrit, primi mensis intelligatur. Et hæc quocumque septem dierum, id est, a quinta decima usque ad vicesimam primam, primum Dominicum acceperit, Paschalis festi gaudiis aptum porrigat.

CAPUT XC

Argumentum ad ipsam lunam inveniendam.

Si vis agnoscere quanta luna festivitas Paschæ occurrat, si in Martio mense Pascha celebretur, computa menses a Septembrio, hoc est, ab initio anni secundum Ægyptios, quorum rationem hic sequitur

Dionysius, usque ad Februarium, hoc est, usque ad finem anni secundum antiquos Romanos sex menses sunt. His semper adijce duos regulares. Fiunt octo. Adde epactas, id est, adjectiones lunares. Verbi gratia: anno futuro quarta decima indictione, xiv, fiunt viginti duo; adde et dies mensis Martii usque in Dominicum Paschæ, quod fit nono Kal. Aprilis, fiunt simul quadraginta sex; tolle triginta, remanent sexdecim: sexta decima luna erit in Pascha, id est, nono Kal. Aprilis, quando resurrectio Domini celebratur. Si autem velis intelligere quanta luna est in Pascha, quandocumque in Aprili mense celebratur, computa menses a Septembre usque ad Martium; quia, ut alii opinantur, quandocumque in Aprili Pascha celebratur, Martius finis anni est. Quando autem in Martio Pascha invenitur, tunc Martius primus mensis dicitur. A Septembre ergo usque ad Martium septem menses sunt; his adde semper regulares duos, fiunt octo: adde epactas lunares cujuslibet presentis anni, verbi gratia, ut in hoc anno sunt tres, fiunt duodecim; adde et dies mensis Aprilis qui sunt usque in Pascha, hoc est sexto Idus Aprilis; fiunt simul viginti: vicesima luna fuit hoc anno in die resurrectionis Domini.

CAPUT XCI.

Item aliud argumentum.

Notandum autem quod omnis paschalis luna, cuuscumque ætatis est, si detrahis ab ea duodecim, fiet tibi ætas lunæ quæ fit in initio Quadragesimæ. Verbi gratia: si quinta decima luna est paschalis, tolle de quindecim duodecim, et remanent tres: tertia est luna in initio Quadragesimæ eo anno quod quinta decima est luna die Dominica Paschæ, et cætera similiter.

CAPUT XCII.

Quid distet inter Pascha et Azyma.

Disc. Verum quia de utriusque Paschæ ratione, et illius scilicet quod secundum legem quartam decimam lunam proxima Dominica in memoriam resurrectionis Domini colatur, satis mihi fecisti, peto ut quid inter Pascha et Azyma distet edicas. Leguntur hæc sæpius in illis locis ubi de Paschæ primum observatione dispositum est. Mag. Ergo juxta legis Scripturam alia Paschæ, alia solemnitas est azymorum. Una quippe dies Paschæ, id est transitus, est, quarta decima videlicet primi mensis; in qua vesperscente agnus immolari jussus est, et mox sequente nocte transivit Dominus Ægyptiorum primogenita percussus, et signatus agni sanguine domos filiorum Israel liberans. Sequentes vero dies septem, id est, a quinta decima usque ad vicesimam primam mensis ejusdem, Azymorum proprie vocantur, sicut libri testantur legis. Et Josephus vocat in libro Antiquitatum quarto decimo ita dicens: « Quarta decima luna primi mensis agnus immolatur. Quinta decima autem succedit festivitas Azymorum, quæ septem diebus celebratur. Secunda vero Azymorum die, quæ est sexta et decima, frugum primitias quas metunt offerunt. » Quem legalium morem sa-

crorum etiam nunc Ecclesiæ consuetudo non ignobiliter imitatur, unam videlicet noctem transitus Domini, id est, resurrectionis ejus a mortuis, qua impios triumphando, fideles salvare dignatus est, principaliter observans in cujus exortu sanguis ipsius, videlicet agni immaculati, populus ejus fonte regenerationis ablutus mundat ab omni peccato, ac deinde alios septem dies in memoriam ejusdem Dominicæ resurrectionis congrua festivitate subjungens. Verum quia ipsa quoque dies Paschæ a fermento castigari præcipitur, hæc Evangelii Scriptura aliquando primum Azymorum cognominat. Et primo, inquit, die Azymorum, quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli: *Quo pis eamus, et paremus tibi ut manduces Pascha?* Item diem quintam decimam mensis primi, a qua septem dies Azymorum inchoant, propter viciniam Paschæ, nomine vocat illius, cum dicit: *sed manducarent Pascha.* Non quia legi contraria est evangelica Scriptura, sed quia sacramentum quod decebat, hoc nobis societate vocabulorum vivacius inculcare curavit. Salva enim subtiliori discussione possumus intelligere quod mystica Paschæ solemnitas singuli nostrum in die baptismatis egerint, spiritalem videlicet exterminatorem signo pretiosi sanguinis evadendo, spiritales transendo tenebras. Toto autem vitæ proficientes tempore, quod deinceps in hac peregrinatione gerimus, septem dies Azymorum celebremus, quibus, sicut Apostolus edocet, non in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis epulari debemus. Et quia nos in baptismo, ut de potestate Satanae in partem sortis sanctorum transire queamus, sinceritatem et veritatem tenere necesse est, itemque toto nostræ peregrinationis tempore, quod septenario dierum numero volvitur, quotidiano profectu ad meliora transire præcipimur, quasi et in Pascha azymis vesci et in diebus Azymorum Pascha spiritaliter agere cognoscimur.

CAPUT XCIII.

De mystica significatione Paschæ.

Disc. Quia de mysterio Paschæ aliqua dixisti, peto ut si aliqua adhuc supersint dicas. Mag. Sunt utique. Quia Aurelius Augustinus in epistola de Pascha ad Januarium plura hinc retulit; quæ tamen hic tantummodo commemorasse, non pleniter posuisse, propter brevitate nostræ disputationis censens. Primum, quod post æquinoctium, id est, post victoriam lucis de umbra noctis, Pascha celebratur, significat quod post victoriam Christi de morte, Pascha rite celebramus. In mense novorum, id est, in novitate vitæ, et in spem immortalitatis et resurrectionis nostræ. In plenilunio, vel post plenilunium, id est, in plenitudine fidei vel sensus, et post agnitionem gratiæ vel mysteriorum Dei. In tertia hebdomada ejusdem mensis, hoc est, in tertio tempore hujus sæculi, id est, post patriarchas ante legem, post prophetas sub lege, in initio gratiæ et Novi Testamenti Christi triumphum, qui tertia die resurrexit a mortuis, veneramur. Quod autem tunc

Pascha rite colitur cum globus lunæ lucem de inferioribus ad superiora traxerit, significat nos debere omnem nostræ mentis intentionem ab ambitione visibilibus ad invisibilibus amorem vertere, Christumque non in terra adhuc præliantem, sed in cœlis jam regnantem inspicere. Quod in die Dominica sanctum Pascha celebramus, in qua primum lux creata est, Christus quoque resurrexit, et quæ nostram resurrectionem præfiguratur, admonet nos per lucem fidei et bonorum operum quotidie passionibus Christi communicantes gloriam cum eo tenendam desiderare cœlestem. Quod ergo septem diebus hanc sanctissimam colimus solemnitatem, Spiritus sancti gratiam significat totam Ecclesiam illustrasse catholicam. Quæ gratia post resurrectionem Christi manifeste apostolis et cæteris collata est fidelibus. Hæc nos breviter commemorasse sufficiat. Cæterum qui plenus vult nosse, legat prædictam epistolam, et ibi inveniet.

CAPUT XCIV.

De circulo magno paschali.

Circulus Paschæ magnus est qui, multiplicato per invicem solari ac lunari cyclo, quingentis triginta duobus conficitur annis. Sive enim decies novies viceni et octeni, seu vices octies deni ac noveni multiplicentur, quingentorum triginta duorum numerum complent. Unde fit ut idem circulus magnus decemvennales lunæ circulos viginti octo, solis autem, qui vicenis octenisque consummari solent annis, decem et novem habeat circulos, bissexto decies novies septenos, id est, centum triginta tres, menses solares vices octies ducentos viginti et octo, id est, sex millia trecentos octoginta quatuor, menses autem lunares vices octies ducentos triginta quinque, id est, $\overline{\text{vIDLXXX}}$ dies, exceptis bissextis, vices octies, $\overline{\text{vDCCCCXXV}}$, id est, $\overline{\text{LXXVCLXXX}}$, appositis autem bissextis, $\overline{\text{LXXVCLXXXVII}}$, qui ubi memoratum ex ordine mensium dierumque summam compleverit, mox in seipsum revolutus, cuncta quæ ad solis vel lunæ cursum pertinent, eodem quo præterierant semper tenore restaurat. Tantum anni Dominicæ incarnationis suo certe tramite proficiant in majus, et indictiones quoque ferantur in ordine, nil siderum cursum atque ideo nil paschalis calculi ordinem movent.

CAPUT XCV.

De sæculis.

Disc. Quia de temporum particulis et computatione pleniter, quantum brevitatis dialogi nostri sinebat, exposuisti, superest ut de sæculo, quod post annum in serie temporum posuisti, breviter dicas. Mac. Sæcula generationibus constant. Et inde sæcula dicuntur quod se sequantur. Abeuntibus enim aliis, alii succedunt. Hunc quidam quinquagesimum annum dicunt, quem Hebræi jubileum vocant. Ob hanc causam et ille Hebræus qui propter uxorem et liberos amans dominum suum aure pertonsa aut servitio subjugatus servire jubetur in sæculum, hoc est, usque ad annum quinquagesimum. Aliquando

A tamen sæculum in prophetis libris pro æterno positum reperimus, sicut est illud Psalmistæ: *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus, et laudatio ejus manet in sæculum sæculi.*

CAPUT XCVI.

De ætatibus.

Disc. Nunc jam libellum nostræ disputationis laudens, unde dicatur ætas profer, et quid significet, et quid in se contineat, ut ita solvaris tandem a meæ interrogationis stimulo et tuæ responsionis debito. Mac. Faciam. Et utinam sic saltim ab importunitate tua quiescas, et feriatum stylum per aliquod tempus me habere permittas. Ætas plerumque dicitur et pro uno anno, ut in annalibus, et pro septem, ut hominis, et pro centum, et pro quovis tempore. Unde et ætas dicitur tempus quod de multis sæculis instruitur. Et dicta ætas quasi ævitas, id est, similitudo ævi. Nam ævum est ætas perpetua, cujus neque initium neque extremum noscitur. Quod Græci vocant *æonas*, quod aliquando apud eos pro sæculo, aliquando pro æterno ponitur. Unde et apud Latinos derivatum hoc nomen est. Ætas autem proprie duobus modis dicitur: aut enim hominis vitæ temporalis significat articulos, sicut est infantia, juvenus, senectus; aut mundi cursum, ut sint sex ætates famosissimæ, quas libri tractatorum sæpius memorant. Sed quia de utraque ætate jam aliqua prælibavimus, deinceps simul de utrisque dicemus.

I. Prima est ergo mundi hujus ætas ab Adam usque ad Noe, continens annos juxta Hebraicam veritatem mille sexcentos quinquaginta sex, juxta Septuaginta Interpretes $\overline{\text{MCCCLII}}$. Generationes juxta utramque editionem numero decem. Quæ universali est deleta diluvio.

Sicut primam cujusque hominis oblivio demergere consuevit ætatem, quotus quisque est qui suam recordetur infantiam.

II. Secunda ætas a Noe usque ad Abraham, generationes, juxta Hebraicam auctoritatem complexa decem, annos autem ducentos nonaginta duos, juxta Septuaginta Interpretes anni mille septuaginta duo, generationes vero undecim.

Hæc quasi pueritia fuit generis populi Dei. Et ideo in lingua inventa est Hebræa, id est, a pueritia. Namque homo incipit nosse loqui post infantiam quæ hinc appellata est quod dari non potest.

III. Tertia ab Abraham usque David, generationes juxta utramque auctoritatem quatuordecim, annos autem $\overline{\text{DCCCCXII}}$ complectens.

Hæc velut quædam adolescentia fuit populo Dei, a qua ætate incipit homo posse generare. Propterea Matthæus evangelista generationum ex Abraham sumpsit exordium; qui etiam pater gentium constitutus est quando mutatum nomen accepit.

IV. Quarta a David usque ad transmigrationem Babylonis, annos habens juxta Hebraicam veritatem quadringentos septuaginta tres, juxta Septuaginta translationem duodecim amplius, generationes juxta

utrosque codices decem et septem, quas tamen A evangelista Matthæus certi mysterii gratia quatuordecim ponit, a qua, velut juvenili ætate, in populo Dei regum tempora cœperunt. Hæc namque in hominibus ætas apta gubernando solet existere regno.

V. Quinta, quasi senilis ætas, a transmigracione Babylonis usque adventum Domini Salvatoris in carnem, generationibus et ipsa quatuordecim, porro annis quingentis octoginta novem extenta; in qua, ut gravi senectute fessa, malis crebrioribus plebs Hebræa quassatur.

VI. Sexta, quæ nunc agitur, ætas, nulla generationum vel temporum serie certa, sed ut ætas decrepita, ipsa totius sæculi morte consumenda.

Has ærumnosas plenasque laboribus mundi ætates quique felici morte vicerunt.

VII. Septima jani sabbati perennis ætate suscepti.

VIII. Octavam beatæ resurrectionis ætatem, in qua semper cum Domino regnent, exspectant. Ad quam nos feliciter sua gratia pervenire ipse concedat qui cuncta tempora creaverat, et æternitate semper manet perenni, trinus et unus omnipotens Deus, B qui est benedictus in sæcula. Amen.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

COMMENTARIORUM IN MATTHÆUM

LIBRI OCTO. (ANNO 822-826.)

PRÆFATIO

AD HAISTULPHUM ARCHIEPISCOPUM MOGUNTINUM.

Domino beatissimo ac merito venerabili, et in C conspectu Domini sincera charitate charissimo Patri HAISTULPHO archiepiscopo, RABANUS indignus presbyter æternæ pacis in Christo optat salutem.

Memor illius præcepti quod per vas sibi aptum olim Sapientia protulit, dicens: *In tota anima tua time Deum, et sacerdotes ejus sanctifica; datum brachiorum tuorum et sacrificium sanctificationis offeres initia sanctorum* (Eccli. vii), decrevi, sancte Pater, opus quod, divina gratia largiente, in expositionem sancti Evangelii secundum Matthæum, non sine labore tamen, confeceram, tuæ sanctitati dirigere, ut tuo sancto examine probatum, si dignum judicaveris ad legendum, fratribus sub tuo regimine constitutis illud tradas; non quasi pernecessarium, cum multi scriptores me in illo vestigio præcesserint, sed quasi magis commodum, cum plurimorum sensus ac sententias in unum contraxerim, ut lector pauperulus, qui librorum copiam non habet, aut cui in pluribus scrutari profundos sensus Patrum non licet, saltem in isto sufficientiam suæ indigentiae inveniat. Plures enim fuere qui ante nos in Evangelium Matthæi tractatus eliderunt: nam Origenis hinc viginti duo [viginti quinque], ut Hieronymus testis est, exstant volumina et totidem ejusdem hominiae, comicumque interpretationis genus; et Theophili, Antiochenæ urbis episcopi, commentarii; Hippolyti quoque martyris, et Theodori Heracleotæ, Apolli-

naris Laodicensis [Apollinariique Laodicensi], ac Didymi Alexandrini. Et Latinorum, Hilarii Pictaviensis, Victorini et Fortunatiani. Scripsit quoque prædictus vir beatus Hieronymus, petente Eusebio, in hoc Evangelium commentarium, sed ut pro brevitate temporis de ejus sermonibus dicam, omnia veterum auctoritate, quos nec legendi, nec sequendi facultas ipsi data est, historicam interpretationem digessit breviter, et interdum spiritualis intelligentiæ flores admiscuit, perfectum opus reservans in posterum. Hæc quippe non in ejus suggillationem protuli, cujus ingenium et studium quod in divinorum librorum interpretatione et expositione habuit, maxime miror, sed ut ostendam causam quæ nos compulit præsens opus aggredi. Cum enim fratres D qui nobiscum Evangelium legere disponebant conquererentur quod in Matthæum non tam plenam et sufficientem expositionem haberent sicut in ceteros evangelistas, laborantibus beato Ambrosio Mediolanensi episcopo, et venerabili Patre Augustino, Bedaque famulo Domini, ad legendum habebant, eorum precibus coacta est parvitas nostra præsens opus aggredi, non tam propriis viribus aut ingenio confidens, quam divino adjutorio et fraternæ charitati, quæ omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet (I Cor. xiii); cui solummodo cessi, detrahentium atque insultantium non curans vaniloquium, qui magis præsumptioni quam pietati nostrum forsitan

* In præcæm. in Commentarios super Matthæum.